

Foi'a besericésca si scolastica.

Organu alu provinciei metropolitane greco-catolice de Alb'a-Julia
si Fagarasiu.

Apare in 1 si 15 st. n. a fia-carci luni.

Abonamentele de cate 6 fl. v. a. pre anu se se adreseze || Manuscriptele si corespondintiele se se tramita francate
la tipografi'a seminariului gr. catolicu in Blasiu. || la redactiuni.

Anulu III.

Blasiu 15 Aprilu 1890.

Nr. 14.

Partea besericésca.

Despre concelebrarea in s. liturgi'a.

De Dr. Victoru Szmigelski.

(Fine).

Scimu deci de o cam data, cà concelebrarea mai multoru preoti in ace'a-si liturgi'a nu e o *innoire*, ci mai vertosu o institutiune stravechia a besericei nòstre. Dara acum se ivesce alta intrebare: Cum are se se intèmpie concelebrarea acést'a in intielesulu disciplinei nòstre besericesci?

Benedictu XIV prescrie in privinti'a acést'a in enciclic'a „Demandatam“ urmatórele: „— ita tamen, ut sacris vestibus more Celebrantium induti, unusquisque totam Liturgiam integre recitet, et verba Consecrationis proferat, perinde ac si Sacrosanctum Sacrificium singulatim conficerent“¹⁾.

Acést'a o pretinde Benedictu XIV in intielesulu disciplinei nòstre besericesci. Si cum intielege domnulu Borosiu dispositiunea acést'a? Eca ce scrie Domnía sa: *Aci* (adeca in beserice catedrale) *adése se póte vedé, cà pre lângu preotulu ordinariu celebrante (septemanariu) se imbracu in alti preoti, unulu doi séu si mai multi. — Acest'a dupa-ce ordinariulu a gatatu cu commemoràrile dela proscomedía, mergu si la intentiunea loru privata punu cate o partieca de commemorare, apoi se ducu de stau la altariu: si sub totu decursulu s. liturgi'e nu implinescu neci unu actu solemnú si publicu liturgicu, — adeca cu tonu multu nu dicu nemic'a nici chiaru eschiamatiunile prescrise, la iesiri cu evangeli'a si cu s. daruri, nu iesu, — fàru numai cetescu in taina rogatiunile s. liturgi'e.* Dara nu numai aceste le gramadesce Domnía

sa in estensiunea intielesului, care-lu au cuvintele *totam Liturgiam integre recitet* ale lui Benedictu XIV, ci pentru-cà peccatulu aceluor preoti concelebranti se apara càtu se póte de strigatoriu, 'i mai invinuesce si cu alte lucruri grozave, cu cari ei, dupa cum dice Domnía sa, calca in petióre disciplin'a besericei nòstre. *Desi concelebrantele cetesce in taina s. liturgi'a, dara la pregatirea daruriloru la proscomedía nu rostesce nici o rogatiune, — nu cetesce s. evangelia — carea e o parte integrantu a s. liturgi'e, — nu pune nici unu actu publicu liturgicu.* Lucruri ne mai pomenite! 'Mi iau inainte de tóte voia de a rogá pre domnulu Borosiu se-si aduca aminte, cà in Liturgieriulu nostru edatu in Blasiu la anulu 1870 se afla la pag. 74 urmatórele: *Er' Diacomulu dice: Dela (cutare) a sànteii Evangelie lectiune. Preotulu: Se luàmu a minte. Er' dupa finirea Evangeliei, dice Preotulu incetu: Pace tie, celui ce bene anunciezi. Chorulu: Marire tie, Domne, marire tie. Deci mergundu diacomulu pàna la sant'a usia, dà sànt'a Evangelia in man'a Ereutulu, care o saruta.* Asia dara disciplin'a besericei nòstre nu pretinde nici dela primulu celebrante, cà clu se cetésca pericop'a evangelica, éra domnulu Borosiu voiesce se impuna cetirea acést'a chiaru si concelebrantiloru. Si-a uitatu inse Domnía sa se ne spuna, déca au ei se cetésca pericop'a evangelica pre réndu séu dóra toti de o data. Trebuie, cà scie Domnía sa, ce insémna o *conditiune imposibila*. Unulu dintre profesorii miei chiarificà notiunea unei atari conditiuni cu esemplulu: *Ducam te, si lunam digito tetigeris* (Te voiu luá de sotia, déca vei atinge lun'a cu degetulu). Schimbându-se in esemplulu acest'a cele ce suntu a se schimbá, ar' suná conditiunea, ce o

¹⁾ L. c. §. 9.

pune domnulu Borosiu in casulu de fatia: Concelebrantii implinescu s. liturgiá, déca ei dimpreuna cu primul celebrante taia prescur'a, scotu agnetiulu si particelele, prindu cu totii cadelniti'a in mâna, defacu antimisulu, pórtá potirulu de pre mas'a proscomediei pre altariu, tienu aerulu ridicatu, iau steluti'a de pre discu scl. Ce imbudiéla! Rogu pre domnulu Borosiu, se si-o intipuiésca dimpreuna cu mine in casulu forte posibilu, cându suntu numai cinci ori siese concelebrantii. Éra déca Domni'a s'a pretinde dela concelebrantii, se rostésca eschiamatiunile cu vóce inalta, trebuie cá ei in intiesulu acestei pretensiuni, se rostésca cu vóce inalta tóte acelea párti ale liturgií, despre cari díce Liturgiieriulu, cá ele au se se dica cu vóce inalta. Intipuiésca-si acum Domnulu Borosiu momintele acelea inaltiatóre de sufletu, cându concelebrantii toti inonéza eschiamatiunile dimpreuna cu primul celebrante in disarmonia cea mai bizara! Momintele acestea ar' fi Domniei sale neuitate pentru tóta vietí'a. *Macarcà in beseric'a nóstra tóte liturgiele se potu numí solemne si publice*, díce domnulu Borosiu fórté adevératu. Dara de solemnitátea, ce o pretinde Domni'a sa, publiculu ar' ride mai ántáiu si dupa ace'a s'ar' multiamí cu disgusta.

Altu cum eu nu sciú, unde va fi afluu domnulu Borosiu prescrierea, cá concelebrantii se rostésca macaru si numai o singura eschiamatiune cu vóce inalta. Dóra in datin'a, ce esista pre la noi? Eu concedu, cá pre la noi cu ocaziuni solemne se deprinde datin'a, cá mai multi preoti se concelebreze cu episcopulu ori si numai cu unu preotu, si concelebrantii se rostésca câte o eschiamatiune, déca numerulu concelebrantiloru nu întrece numerulu acelu eschiamatiuni, cari nu se reserva pre sém'a pontificantelui, cá acest'a se le rostésca cu vóce inalta. Dara a face aternatoriu dela rostirea unei eschiamatiuni efectulu sânteloru liturgií implinite atunci prin concelebrantii, e o purcedere celu putinu fórté neteologica. Mai de parte nici prin minte nu-mi trece, se combatu datin'a acést'a; si ea póte adeca se contribuiesca ceva la ridicarea solemnitáti. Nu precepu inse nici de cum ace'a, cá caracterulu solemnitáti in casulu, cându tóte eschiamatiunile si cele alalte párti ale tectstului liturgicu, cari au se se rostésca cu vóce inalta, le rostese asia numai primul celebrante, éra concelebrantii le rostescu incetu. Atát'a despre datin'a, ce se observa pre la noi cu ocaziuni mai solemne. Dara ace'a, cá datin'a acést'a ar' fi o prescriere a ritului grecescu veritabilu, cutezu a o trage la indoiéla. Nu-mi place, se scriu de rostu despre lucruri de ale sciintieloru positive. De ace'a am cercatu si in casulu de fatia in isvórele ritului grecescu, inse in nici unulu din manuscrisele liturgiéloru ss. Joanu Chrisostomu si Basiliu celu Mare, nu

am afluu nici macaru o singura cetire variata, carea se spriginésca datin'a ace'a. Din contra reproduce Goar unu esemplaru cu inscriptiunea: *Exemplar aliud Liturgiae Basiliane juxta M. S. Isidori Pyromali, Smyrnaei Monasterii s. Joannis in insula Patmo Diaconi*. Esemplulu acest'a cuprinde liturgi'a pontificala, in care adeca celebréza archiereulu cu alti preoti (ὁ Ἀρχιερεὺς μετὰ τῶν ἱερέων); dara aci se prescrie, cá archiereulu se rostésca cu vóce inalta eschiamatiunile si cele alalte párti ale tectstului liturgicu, inaintea càror'a Liturgiieriulu grecescu edatu in Rom'a díce 'Ο Ἱερεὺς ἐκφωνῶς. *Preotulu eschiamáandu*. Éra in alte esemplare se cetesce: Ἰστίον ὅτι εἰ εἰσὶ πλείστοι οἱ λειτουργοῦντες ἱερεῖς, ὁ ποιήσας ἱερεὺς τὴν προσκομηδὴν αὐτὸς ποιεῖ καὶ τὴν ἔναοξιν τῆς λειτουργίας, λέγει καὶ τὰς ἐκφωνήσεις. *Cade-se a scí, cá déca preotii celebrantii suntu mai multi, preotulu celu ce a facutu proscomedí'a, acel'a face si inceputulu liturgií, acel'a rostese si eschiamatiunile*¹⁾.

Éra ce privesce pretensiunea domnului Borosiu, cá si concelebrantii se iese, cându se face Intratululu celu micu si celu mare, asemenea recunoscú, cá acestei pretensiuni are se i-se satisfacá totu de-a un'a, cându s. liturgiá se celebréza din óre care causa cu solemnitátea mai mare. Goar si descrie ritulu Intratululu celui mare, dara adauge: *Et haec quidem ita, si Pontifex sit, qui celebri apparatu sacra peragit, vel praecipuum illuxerit festum, quod solemnitatem officii solito majorem requirat*²⁾. Dara si aci trebue se-mi esprimu mirarea vediéndu, cá domnulu Borosiu conditionéza chiaru efectulu s. liturgií dela iesirea preotului cu ocaziunea Intratululu celui micu si celui mare.

Consémtiescu pre deplinu cu Domni'a sa, cându díce: *Ce e mai multu, unii dintre acei concelebrantii nici nu dicu form'a consacrárei, fara suntu cá nescari asistenti pasivi, aretándu spre s. pane si s. potiru, cându celebrantele ordinariu pronunciu form'a consacrárei*. E prea adevératu, cá se intémpla si acést'a, ma eu am esperiatu inca si mai multu; unii concelebrantii consacra in tóta form'a, dara nu se cumineca, éra altii nu rostescu form'a consacrárei de o data cu primul celebrante, ci suntu totu de-a un'a cu câteva silabe ori cuvinte inaintea lui, si asiá primul celebrante si cei alalti concelebrantii nu mai au ce se consacre. Dara ierte-mi domnulu Borosiu, déca cutezu a-i face observarea, cá acestea, celu putinu in Blasiu, nu le facu *preoti mai teneri, nu de multu iesiti din seminarie latine*. Acestia din contra recitéza fiesce care cuvéntu alu tectstului liturgicu, intru cátu are se-lu recíteze preotulu, ma ei recíteza chiaru si partea

¹⁾ V. Goar l. c. p. 37 nota r.

²⁾ Goar l. c. p. 113.

diaconului, deca cântaretii le lasa tîmpu spre acést'a; ei mai departe recitéza form'a consacrárei nu numai cuvîntu de cuvîntu, ci chiaru litera de litera de o data cu primul celebrante. Domn'ia sa ar' fi trebuitu deci se cerce mai întáiu, cum stá lucrulu, si atunci póte cá aflá cu cale a nu invinuí pre acesti preoti.

Si acum se trecemu la cestiunea, deca concelebrantii au dreptu séu nu, se aplice s. sacrificiu si se priméscá stipendiú liturgicu pentru aplicarea acést'a. Nu me voiú dimite in cercetári teologice asupr'a cestiunei fórté interesante referitóre la aplicarea fructului liturgicu. Acést'a faca-o altii, cari se ocupa mai cu de-adinsulu cu cestiuni dogmatice si etice, si eu le voiú fi recunoscatoriu, dupa ce voru fi lamuritu si in privint'ia acést'a cestiunea de fatia. Eu voiú se me ocupa aci mai alesu cu cestiunea, ce o propune domnulu Borosiu scriindu: *Óre prin o atare concelebrare comoda, tacuta, respectivii preoti satisfacú ori ba intentiunei primite cu stipendiú, si preste totu óre o atare aplicare convine cu disciplin'a besericeii orientale?* La atributele *comoda, tacuta* dupa cele predise nu mai am se observu nimic'a, dupa ce *respectiviloru preoti concelebrarea* nici cându nu are se le fia *incomoda*, si dupa ce ei concelebrándu nu tacu, ci din contra recitéza fiesce care cuvîntu alu tectului liturgicu. Si asiá spre resolvirea cestiunei propuse si negata de domnulu Borosiu in tipulu celu mai categoricu, me potu provocá indata éراسi la enciclic'a „Demandatam“ a Pontificelui Benedictu XIV, in care cetimu cuvintele urmatóre: „Hujusmodi autem Sacrificium singuli Sacerdotes juxta mentem eorum, qui voluntarias oblationes exhibent, licite valeant applicare. Quod si secundae, et posteriores Oblationes pro eiusdem Sacrificii applicatione superaddantur, Sacerdos, qui eas receperit, semper teneatur monere Fideles posteriore loco offerentes, de aliis oblationibus ad eundem finem acceptis; et nisi iidem Offerentes unica Missae celebratione se voti compotes fore declarent, sciat se unico Sacrificio plurium voluntati minime satisfacturum“¹⁾. Asiá dara fiesce care dintre concelebranti póte se aplice jertf'a liturgica la intentiunea celui ce i-a oferitu stipendiú liturgicu, nu-i este inse iertatu, se aplice jertf'a la intentiunile mai multor'a si se priméscá pentru ace'a-si liturg'ia mai multe stipendii liturgice. — Totu asemenea scrie Benedictu XIV si in opulu seu *De sacrosancto Missae Sacrificio*: „Escitatum nuperrime intelleximus quaestionem, an Sacerdotes Missam cum Episcopo celebrantes eleemosynam possint accipere, Missam ei applicando qui eleemosynam praebet“. Dupa ce propune atátu parerea afirmativa cátu si cea negativa, continua: „sed ex ea tamen inferri non

potest, Sacerdotes in Ecclesia Graeca concelebrantes non posse eleemosynam accipere, et Missam ei applicare, qui eleemosynam praebet; praesertim vero si sacerdotalibus induti vestibus integram recitent Missam, consecrent, et consumant. — In Ecclesia Occidentali, quando Sacerdotes cum Episcopo celebrant, oblationum erant participes; oblationibus vero cum successerit eleemosyna, facile intelligi potest, ubi etiamnum viget ritus concelebrationis, non posse concelebrantem privari jure suo accipiendi eleemosynam pro Missa ei applicanda, qui eleemosynam praebet, quique praesertim probe est conscius, Sacerdotem eo modo Missam Episcopo concelebrare. Quod si aliter dicamus, Orientalis Ecclesiae Presbyteri eleemosyna plerumque carebunt“²⁾.

Asiá potu deci inchiá cu modest'a rogare, cá domnulu Borosiu de alta data se cerceteze lucrulu mai cu de-adinsulu, si atunci nu va fi espusu pericolului de a aruncá in fatia unoru ómeni nevinovati sentintie condemnate de sántulu Scaunu apostolicu.

Instructiune practica pentru cauzele matrimoniale.

de Dr. I. S.

(Urmare din Numerulu 12).

§. 3. Despre impedimentele casatoriei.

Cá casatori'a se póta fi *valida* si *licita* se receru anumite conditiiuni. Defectulu seu lips'a cutarei-a din aceste conditiiuni se numesce: *impedimentu de casatoria*. Deosebirea intre conditiiunile aceste, — puse prin legea naturala si positiva — este ace'a, cá pana cându unele impiedeca absolute contragerea casatoriei, astu-feliu in cátu subversandu aceste: casatori'a eo ipso este invalida si nula; altele din contra o facu numai neiertata. Impedimentele cele dintáiu se numescu *dirimente* seu *numicitórie*²⁾ de casatoria: éra aceste din urma suntu *impedecatórie*.

In sinte de ce am trece la tractarea impedimenteloru in specie, permitemu aci impartirea usitata a acelor'a, dupa cum se póte aflá ace'a la cei mai multi autori.

Impedimentele matrimoniale se impartu:

1. Dupa originea lorú: a) impedimentele dreptului divinu seu naturalu (impedimenta juris divini sive naturalis), cari se baséza pre dreptulu divinu seu naturalu, si cá atari suntu indispensabile; b) in impedimentele de dreptulu positivu besericescu, si c) in impedimentele cirile, puse din partea statului.

¹⁾ Bened. XIV. De sacr. Missae Sacrif. L. III. cap. XVI n. 10. ed. Prati 1843. p. 207.

²⁾ Sub numirea de «impedimentu dirimentu» nu se intielege ace'a, cá respectivulu impedimentu ar' nimici casatori'a contrasa in modu validu, ci cá subversandu atare impedimentu de locu nu se póte incheiá casatoria valida.

¹⁾ L. c. §. 10.

2. Referitoriul la persoanele impedeate impedimentele potu se fia : a) absolute, cându cine-va de locu nu pôte incheiá casatori'a, astu-feliu suntu : defectulu seu lips'a mintiei sanetóse, impedimentulu etatei, impotenti'a absoluta si impedimentulu legaturei, si b) relative, cându cine-va e impedeatu de a incheiá casatori'a numai cu anumite persoane; aceste suntu : consanguinitatea, rudeni'a spirituala ¹⁾, rudeni'a legala provenitória din adoptiune, cuscria (afinitatea), afinitatea provenienta din sponsalie solemne, seu din casatoria neconsumata (impedimentum publicae honestatis) ²⁾ disparitatea cultului între botezatu si nebotezatu, rapirea muerei, precurvi'a cu promisiunea casatoriei si impotenti'a relativa.

3. Potu se fia antecedente, deca au existatu si in ainte de contragerea casatoriei, si subsecuente, deca s'au nascutu dupa ace'a.

4. In cátu privesce notorietatea : suntu publice si oculte.

5. Cu privire la posibilitatea de a-se delatrá suntu :

a) indispensabili : impedimentulu impotentiei, legaturei si a consanguinitatei in linea drépta ;

b) celelalte absolute vorbindu tóte suntu dispensabile ; inse pentru unele beserica totusi nici cându nu da dispensatiune ; astu-feliu pentru gradulu alu 2-lea de consanguinitate in linea colaterala, va se dica între frate si sora ; si pentru impedimentulu crimei publice ³⁾.

Premitiendu-le acestea avemu se tractamu despre fiecare impedimentu deosebitu. Tractatulu acest'a 'lu impartim in doue parti : A) Despre impedimentele impedeatérie ; si B) Despre impedimentele dirimente seu nimicitórie de casatoria.

A) Despre impedimentele impedeatérie.

Impedimentele impedeatérie suntu de 2 specie : I. *besericesci* : satorite prin beserica, si II. *civile* puse din partea statului.

I. Cele besericesci conformu Decr. Conc. Prov. II. suntu urmatóriele ⁴⁾ :

1. *Incredintiarea seu sponsaliele valide* incheiate cu una persóna impiedeca casatori'a cu alta persóna, pâna cându substau acele. Incredintiarea este

¹⁾ Decr. Conc. Prov. (I.) b cap. VI. T V.

²⁾ Decr. Conc. Prov. I. c. Desi acést'a proprie nu se pôte numi afinitate, caci afinitatea dupa natur'a lucrului pôte se provina numai din împreunare trupéscu.

³⁾ V. Aichner *Ius Eccl.* pag. 635. Acestu auctoru numera între acestea impedimente si afinitatea seu cuscri'a gradului primu in linea recta ; 'ni este cunoscuta inse unu casu mai recentu in care s'a datu dispensatiune dela acestu impedimentu prin scaunulu Pontificalu.

Impedimentulu crimei in Decr. Conc. Prov. I. c. se numesce : »Uciderea de sociu cu intentiune de a se casatori cu persóna conspiratória».

⁴⁾ V. Decr. Conc. Prov. II. Cap. 3 Titl. IV. pag. 110. Canonistii occidentali au cuprinsu acestea impedimente in versicululu urmatoriu : »Ecclesiae vetitum, tempus, sponsalia, votum, mixtaque religio, si proclamatio desite, despre diferinti'a ce esista între beserica apusca si gr. catolica cu privire la »clandestinitate» va fi vorba la loculu seu.

de 2 specie, si anume *incredintiare solemna* (logodna) cu binecuvéntare preotiésca ; si *incredintiare simpla*. Deosebirea între incredintiarea solemna si simpla este ace'a, cá cea dintâiu unde s'ar' tiené forméza impedimentu nimicitoriu de casatoria între sponsu si consanguenii sponsei, între sponsa si consanguenii sponsului pâna la gradulu alu sieptelea inclusive ¹⁾ ; incredintiarea simpla inse este numai impedimentu impedeatoriu. La casu candu cineva ar' insinuá inainte de cununia esistinta acestui impedimentu : preotulu este datoriu a esaminá, cá óre intru adevéru subverséza acela ori ba ? avendu in vedere legile besericesci cu privire la incheierea si desfacerea sponsalieloru ²⁾. Si anumitu se cerce, cá fostu-a valida incredintiarea, care se insinua cá impedimentu, si cá óre substa ace'a incredintiare, ori s'a desfacutu ?

Incredintiarea este valida a) déca sponsii o au incheiatu cu judecata matura si deliberata ; b) déca pre tempulu incredintiarei ambii au avutu etatea receruta, adéca sponsulu 14 si spons'a 12 ani ³⁾ ; c) déca între sponsi nu a existatu nici unu impedimentu impedeatoriu séu derimatoriu de casatoria.

Sponsaliele valide se potu desface : a) prin invoie imprumutata ; b) déca parintii séu tutorii sponsiloru nu se invoescu din cause rationabile si juste ; c) prin schimbare insemnata in persón'a unui sponsu ⁴⁾ ; d) prin óre-care impedimentu de casatoria supervenientu.

Conformu celoru dise deci in casulu, candu cineva ar' voi se impedece casatori'a, din caus'a cá unulu dintre sponsi mai inainte si-a incredintiatu alta persóna ; preotulu va esamiuá cu tóta luarea aminte, cá óre nu cumva sponsaliele de mai inainte s'au desfacutu, si decumva acele mai subsista inca se va nisui a compune tréb'a pre cale pacinica, si déca acést'a nu i-ar' succede va deferi lucrulu la Ordinariatu. —

2. *Votulu simplu a) de tiené castitate perpetua, séu b) de a intrá in vreunu ordu monasticu, séu c) de a remané celibe* ⁵⁾.

Casatori'a aceluia, care a depusu unulu din aceste 3 voturi este valida quidem inse neiertata. Deosebirea între aceste 3 specie de voturi simple este acea, cá dela cele 2 dintâiu numai singuru Pontificele romanu pôte dispensá, éra dela acést'a din urna pôte se dispenséze si Episcopulu ⁶⁾.

¹⁾ V. Decr. Conc. Prov. II. §. 18 cap. II. T. IV. unde acestu impedimentu se numesce : afinitate ce resulta din sponsalie solemne ; se mai numeste si imp. honestatis (iustitiae) publicae. V. Decr. Conc. Prov. I. pag. 98.

²⁾ V. Dr. *Joannu Ratiu* : Prel. téol. despre Matrimoniu etc. pag. 64. — Decr. conc. Prov. II l. c.

³⁾ Sponsaliele incheiate dupa anul alu 7-lea alu etatiei conformu canóneloru suntu valide, inse aceste se potu desface si prin unulu dintre sponsi, déca ace'a ajunge anii pubertátiei ; adéca feciorulu anul alu 14-lea, éra fat'a anul alu 12-lea alu etatiei.

⁴⁾ V. Dr. *Joannu Ratiu* o. c. pag. 76.

⁵⁾ Decr. Conc. Prov. II. l. c.

⁶⁾ Decr. Conc. Prov. II. § 40 cap. 4 Titl. IV. pag. 116.

Cu privire la acestu impedimentu însemnamu, că deca cutarele fiindu legatu prin astufeliu de votu se casatoresce, la casu cându i-ar' mori soci'a: votulu reinvie, si prin urmare nu pôte încheiá casatoria licita fára facultate dela loculu competentu.

3. *Tempulu sacratu séu opritu.* Nu se pôte încheiá casatoria licita in tempurile asia numite oprite, adeca: a) in totu postulu craciunului, apoi in tempulu ce cade între craciunu si Botezulu Domnului; b) in totu tempulu Paresimeloru, precum si in tempulu ce cade între serbatórea Pasciloru si Domnece'a s. Tom'a si in serbatóri'a ss. Rosalie; c) in postulu ss. Apostoli si alu s. Marie; d) in Mercurile si Vinerile de preste anu, cá dile de ajunu, precum si in serbatórea s. Crucii si a taiarei capului s. Joannu Botezatoriulu¹⁾.

4. *Clandestinitatea.* Clandestina se numesce acea casetoria, care se încheia fára esistintia parocului propriu si aloru 2 seau 3 martori. — Casatoriile elandestine in beseric'a apuséna — in acele locuri unde s'a publicatu Decretulu conciliului Tridentinu despre elandestinitate — sunt invalide. — In beseric'a nóstra gr.-catolica inse elandestinitatea se numera între impedimentele impedecatórie, si prin urmare casatoriile elandestine sunt neiertate quidem iuse valide²⁾; dupacum invétia Conc. Prov. II. Lasamu se urmeze aci cuvintele acestui conciliu cu privire la impedimentulu elandestinitatei. „La încheierea unei casatorii licite se recere, cá sponsii se se cunune in faci'a besericei prin paroculu loru propriu, ori prin altu preotu delegatu spre acést'a din partea parocului, séu a Episcopului diecesanu; in presintia aloru 2 séu trei martori; pentru aceea nu este iertatu altui preotu a cununá pe cineva fára facultate dela paroculu propriu, séu dela Episcopulu diecesanu. Facultatea presupusa (licentia praesumpta) nu e de ajunsu; nici nu folosesece nimicu presupunerea că deca s'ar' fi cerutu licentia, s'ar' fi castigatu in realitate. — Celu ce ar' fi capatatu licentia de a cununá in tóte casurile: acéla o pôte subdelegá pentru liecare casu altui preotu³⁾; inse celu ce va fi capatatu acésta licentia pentru unu singuru casu, acela nu are dreptulu de a-o subdelegá, decumva nu i s'a datu espresu acestu dreptu“⁴⁾. (Va urmă).

¹⁾ V. Decr. Conc. Prov. II. § 22, cap. III, Titl. IV.

²⁾ E de însemnatu inse că însotirea elandestina între unu barbatu si muiere numai atuncj e casatoria, daca are tóte notele matrimonialulu; va se dice deca e închetata pe tóta viétia prin consensulu impramutatu aloru 2 persóne abile (între cari nu este nici o pedeca) espresu prin cuvinte de presenti (nu de futuro-promisiune) pentru ajungerea scopuriloru casatorice; — la din contra este numai concubinatu.

³⁾ Astu-feliu p. e. capelanulu, care e delegatu prin parochu spre binecuvéntarea casatoriloru pentru totu-de-a-ua; pôte subdelegá altu preotu; inse candu ar' fi delegatu acéla-si numai din casu in casu: atuncj nu va pôte subdelegá.

⁴⁾ Cu privire la întrebarea că care e parochulu propriu alu sponsiloru? se se recapituléze cele dise in §-ulu precedentu despre vestiri.

Maxime de meditatu

extrase din Enciclic'a „*Sapientiae christianae*“

de B. H.

I.

Pre dí ce merge se aróta totu mai multu lips'a de a se reintórcé la invetiaturile adeverate crestinesci, si de a întocmi dupa acele viétia, moravurile si iustitiunile popóreloru.

II.

Legéa cea mai de frunte a vietii omenesci este a-si atientí privirea la Domnedieu, si a se nesú spre a poté ajunge la Dênsulu.

III.

Decumva o societate óre care nu ar' tiéntí la altu ceva, fára numai la avutii si la o vietuire comóda si placuta, lasându in ocármuirea sa la o parte pre Domnedieu si nebagându in séma legile morali, s'ar abate fórté dela scopulu seu si dela preceptele naturei, si nu ar' fi mai multu o societate si o adunare de ómeni, ci mai vértosu o imitare însielatóre si o parodia a societátii.

IV.

Decadiéndu moravurile si institutiunile crestinesci, trebuie se se derfme temeulu celu mai solidu alu societátii omenesci.

V.

Detorintia cea mai de frunte a fiesce cáru crestinu, ma anu poté dice fântân'a din care isvorescu tóte cele alalte detorintie este, se iubéseca améndóne patriile, atátu cea pamóntéseca câtu si cea ceréseca, inse astu-feliu încátu iubirea celei din urma se ne zaca mai tare la ánima de câtu a celei d'ântáiu, si se nu se ridice nici cându drepturile omenesci preste cele domnediesci.

VI.

Credemu, că e de celu mai mare folosu si fórté corespondiétoriu tîmpului nostru, a se silí cu tóta diligintia a mesuratu capacitatii si ingeniului fiesce-cáruia spre cunóscerea religiunei crestine, si spre a înzestrá muntea cu sciintia tuturoru acelor'a ce suntu cuprinse in religiune, si cari se potu cunóscé si cu muntea singura.

VII.

Activitatea molesita a ómeniloru de ómenia maresce numai cutezarea celoru réi.

VIII.

Se-si aduca aminte totu însulu, că poté si trebuie se latiéseca religiunea catolica cu auctoritatea esemplului, si se o predice prin o marturisire statornica.

IX.

Nu încápe nici o îndoiéla, că cei réi ar' fi fostu mai pucinu cutezatori, si n'aru fi casuinatu atátea ruine, deca in genere ar' fi fostu mai energica si mai via in inimi credintia aceea, *carca lucrézu prin iubire*, si deca moravurile crestinesci preserise de Domnedieu nu ar' fi decadiatu intratát'a

X.

Inimicii si-au pusu in capu, si multi dintre dênsii nu numai că nu se rusinóza a o spune in publicu, ci se si lauda in gur'a mare, se nimicéseca religiunea cea singura adevérata, catolicismulu.

XI.

Familia este leaganul societății civile, și în mare parte la vatră parintească se pregătescu destinele Statelor. Prin urnare aceia cari voiescu se smulga Statele din braciile creștinismului le ataca chiar în radacina corupându pre toate căile familiei.

XII.

Detorinția parinților este se se nesuieșca a respinge în respectulu acestă ori ce atentatu, și se-si apere cu ori ce pretiu dreptulu de a cresce creștinesce pruncii!

Satu-mariu. Martin 1890.

Onorata Redactiune!

Coloțele Fôiei, ce redigiatu, trebuie se fia, că și unu salonu publicu spiritualu, unde convinu toti aceia, cari se interesă de bunastarea religio-morale și nationale a Provinciēi noastre metropolitane gr-cat. de Alb'a-Julia și Fagarasiu, fia aceia clerici, fia mireni; deci de-ore-ce și eu me interesezu de acea bunastare că și greco-catolicu și că și român, iertatime onorata Redactiune! că se intru și eu în acelu salonu spiritualu, pentru de a-mi face unele reflexiuni facia cu corespondinția din Satu-mariu, Februaru 1890 aparuta în Fôia Besericăsa în Nr. 12 sub numele L. M.

Aceia corespondinția se cuprinde cu două a) în specia cu atitudinea protopopului de Satu-mariu, b) în genere și cu slăbiriunile betranetieloru preotiesei.

Ambele aceste interesă pre totu clerulu Metropolitiei noastre, căci desi cele ce se dicu despre atitudinea numitului protopopu, -lu atingu numai pre Domniă Sa singuru; totusi ar' fi unu lucru dorerosu, deca acum la betranetie -i s'aru intemplă nisce neplaceri; apoi nice că se tiene de forulu publicității a judecă despre acea atitudine, nici că pôte vindecă publicitatea relele invinutilui imputate.

Inse mai batatoriu la ochi este acea, ce se dice în genere „că cei betrani — că neabili — sê se retraga inaintea poterilor noue, cu atatu mai virtosu, că numai priveghiarea neintreruptă pôte scapă poporul — acelu — din periculu ce -lu amenință“.

Acestu principiu în Besericăsa catolica este nou, căci până aci s'aru retrasu teneretiele inaintea betranetieloru, acum se pretinde, că betranetiele sê se retraga inaintea teneretieloru.

No! dă se primimu căm de-odata acestu principiu, și se vedemu, că ce reformu salutaru aru aduce acestu principiu pre terenulu besericiei noastre.

Deca s'aru primi, și s'aru și practiză acestu principiu, atunci aru fi de a se primi și practiză în genere, deca nu numai facia cu clerulu inferioru, ci și cu celu superioru, pentru-că Fundatorele Besericiei Catolice nu permite a se folosi în besericăsa sa două feluri de mesuri, ună pentru clerulu superioru, și altă pentru celu inferioru, legile morali în astă privinția nu facu ceva deosebire.

Și atunci ce aru urmă? Acea, că nu numai Santia Sa Sumulu Pontifice romanu, ci mai multi dintre Cardinali, și cei mai multi Patriarhi, Metropoliti, Archi-Episcopi și Episcopi diecesani — aru trebui sê se retraga inaintea altoru poteri mai noue; ér' în Clerulu inferioru s'aru intemplă acea, ce astăzi se intempla inaintea ochiloru nostri în besericăsa reformata, și în cea greco-orientala, unde cu adeveratu se aplica acestu principiu în pracsă, și unde betranetiele au de a se retrage inaintea poterilor mai noue, fiindu-că în acele beserici nu domnesce principiulu

misiunei, ci alu chiemarei, deca nu Superintendentulu, nici Episcopulu diecesanu tramite, — ci poporeni alegu — preotu, ér' poporul că democrat din firea sa, mai multu iubescu poterile cele mai noue, de cătu cele mai vechi, și asiă în acele beserici nici că concureza poterile cele vechi cu cele noue pentru meruiea cutarei-va eclesii, seau parochii, ci se retragu, dupa cum pretinde Corespondinția numita și precum va fi probalminte și la noi, candu va sosi multu dorită autonomiă besericăsa?

Seraci betranetie! pre voi ori-ce putere nouă ve pôte lovi fără scrupulu, necugetandu că si ea pôte deveni vechia; apoi nime nu pörta vină, că a ajunsu la etate betrana, că nime nu-si pôte sic-si lungi, seau scurtă dilele, ci numai Acelă Cine le-a datu acele dile; acea, că poterile vechi sê se retraga inaintea celor noue, este lucru naturalu, inse acestu lucru -lu ispravescu Provedinția divina prin mörtea naturală; ér' că Archireii Metropolitiei Nöstre în dragulu democratiei poporului, seau a numitei Corespondinție sê se amestecă în lucrulu Provedinției divine cu mana violentă că se respinga poterile vechi în favorulu celor noue, acea eu nu o credu, că se Li vina candu-va în minte.

Apoi pentru-ce se nu pöta implini poterile vechi officiele parochiale, seau protopopesce? că se tacu de clerulu superioru. Deca a serví, a predicá, a administrá ss. sacraminte, a provedé, a grigi despre averea besericăsa, despre moralisarea credintiosiloru, seau a visitá parochiele, a face relatiuni scl. aceste nu -su ceva lucruri servile, la cari s'ar' recere ceva putere robustă física, buna óra că si la cösa, sapa, plugu s. a.; bine a dîsu Mantnitoriulu Nostru „jugulu meu e dulce, și sarcină mea usióra“.

Apoi inoirile acele straine disciplinei besericiei noastre, cari se imputa numitului protopopu, nu se potu ascrie slăbiriunile betranetieloru, că betranetiele, dupa natură lor, suntu conservative, deca se ingradescu de ori-ce renoire pre terenulu besericescu, loru le place mai multu pacea, de catu renoirile; eu credu, că guvernele diecesane a Provinciēi Metropolitane mai multu au de a face cu renoirile poterilor noue, de catu acelor vechi, precum aréta și Corespondinția de sub întrebatiune, carea se vede a fi scrisa de o putere nouă — precum acéta a mea scripta se vede a fi scrisa de o putere vechia, că stilulu e omulu, — și carea Corespondinția pretinde cele mai radicali inoiri în besericăsa noastră, că deca poterile cele vechi sê se retraga inaintea celor noue, fără de a asceptă dispozițiunea Providinției divine.

Cu adeveratu! spiritulu reformatiunei din secululu alu XVI pre terenulu besericescu, și celu revoluționariu din secululu alu XVIII pre terenulu civilu, a facutu mare stricatiune în mintile popóreloru europene, tóta lumea, pre tôte terenurile, striga dupa reformuri, nicairi nu poti dá de statornicia, ci totu de renoiri, și de reformuri; multi se tienu de îndreptatiti de a dá suaturi aceloră, dela Cine ei aru trebui se cöra suaturi.

În diecesăsa noastră Oradana suntu preoti în grigea sufletelor 169; dintre acesti mai de etate, seau cum se dice cu poteri vechi, suntu 16 calculandu de a se incepe puterea vechia cam dela 40 ani alu servitiului. Acum dupa pretensiunea numitei Corespondinție cei 16 insi aru fi de a se retrage din ainea celor 153 insi nu numai cu ocasiunea conferirii beneficielor vacante, ci tocma și din beneficiile lor până aci în pace posiedute, că se dee locu poterilor mai noue neasceptându dispozițiunea Provedinției divine, precum pretinde Corespondinția numita sê se procedă cu protopopulu numitu.

Corespondința de mai multe ori numita inca de acum de curundu -si arunca umbr'a sa, că ce pôte accepta clerulu mai alesu celu cu poteri vechi — alu Provinciei noastre Metropolitane dela atitudinea Autonomiei besericesci venitorie, in carea nu numai că dōne pãrti voru fi mireni, ci inca si din cleru voru fi multi cu tendintie de a reformã beseric'a catolica radicalminte, desi beseric'a catolica numai acela o potu reformã, pre cari ia pusu Spiritulu santu de a o guvernã.

Corespondintia.

Careiu-Mare 1890 Martie 28.

Onorata Redactiune!

Veniu a aduce la cunoscintia onoratorilor cetitori a „Foiei Besericesci si Scolastice“, că preotimea din protopiatele Careiu si Friu, s'a intrunitu la o conferintia in opidulu Careiu sub presidintia Archi-Diaconului partloru Satu-marene la 27 Martiu st. n. a. e. in cestiunea gimnasiunului dela Beiusiu. De-si pucini la numeru, inse dupa dis'a mântuitorului: „unde-su doi seau trei adunati in numele meu, acolo sum in midiloculu loru“ decisiunile conferintiei s'au adusu in unanimitate, căci cu noi a fostu Domnedieu. Acum totulu depinde dela zelulu celoru optu protopiate, că ce activitate voru desvoltã facia de cestiunea importanta, căci din partea conferintiei li s'au datu latitudine atãtu in privintia alegerei locului, câtu si a terminului pentru tienerea adunarei generale. Acum preotimea nolle velle nu pote stã mai multu locului. Opiniunea publica si a pronunsiatu verdictulu seu in asta cestiune, acum e rëndulu la protopopi si preoti a dovedi lumei, că pôte esi ceva bunu si din Satu-mare. Unu episcopu ore cându alu diecesei Oradane s'a falitu că preotimea lui e mai culta dintre tōte eparchiele greco-catolice, acum asteptu se vedu ce atitudine va luã clerulu in aceste mominte critice, si ce spriginu va dã bunului episcopu. Au trecutu dilele acele de trista memoria, cându ni se impuneã că cu ce partide politice din tiera se ne unimu la urnele de alegeri. Acestu archiereu nu a facutu presiune asupra convingerei nimenui, si merita se-i dãm tōta veneratiunea si totu ajutorulu posibilu in caus'a ce o reprezenta. Se luãm exemplulu dela altii, cari se espunu pentru sustienerea si aperarea drepturilor sale, ér noi se le lasãm prãda uneltiriloru contrarie? Vigilantibus, non dormientibus jura subveniunt.

Stãmnu pre terenu egal, aparamu legile aduse de parlamentu si sanctionate de Maiestatea Sa. Pentru Domnedieu! Ce cugetati, dēca va merge totu asia, unde vomu da crescere baletiloru nostri. Profesorulu de limba romana din Satu-mare, intreba de elevi „hogy mondják ezt oláhul“. Catechetulu din Careiu propune Religiunea in limba straina. Dupa Beiusiu va urmã altulu. In urma vomu ajunge cu credinciosii nostri la starea deplorabila a distriptomului protopopescu de Satu-mare, unde poporulu si-a pierdutu limb'a, si numai cestiunea dilei e, cându si-va pierde si religiunea. E de lipsa că se ne adunamu câtu de curundu in Sinodu!

G. S.

Clarissime Domnule Canonice!

Tare ve rogu se aveti bunatatea de a dã pucinu locu in colonele foiei besericesci acestui *anunciu*:

„In urma totusi datin'a frumōsa si salutaria a conferintieloru districtuali incepe a se respandã in provinci'a noastră. Clerulu tractului de Barcãu din Dieces'a Oradei-

Mari la 30 Martiu a. e. s'a coadunatu intru o conferintia districtuala. M. O. D. protopopu tractualu: *Michailu Ciurdariu*, multiamindu clerulu districtualu pentru viu'a interesare, saluta cu bucuria pre cei adunati, dupa ce dechiara conferintia de deschisa. La propunerea susnumitulu protopopu, că se se alega unu notariu alu conferintieloru districtuali — acel'a fu alesu in person'a O. D. *Vasiliu Budescu*, parochu in Ciulesci. Si érasu din concrederea clerulu adunatu se alege de confesariu districtualu O. D. *Joanu Ternoveanu*, parochu in Santu-Lazaru. Si astu-feliu constituita fiindu conferintia, acea trece la desbaterea a mai multoru cestiuni de interesu pentru districtu.

In urma conferintia informata fiindu de foile publice despre atentatulu ce s'a facutu gimnasiunului superioru de Beiusiu, unanimu decide se se faca unu memorandu, ce va se se astérna la Ilustritatea sa Domnulu Episcopu diecesanu. Spre redigiarea acestui memorandu, numita conferintia alese trei membri din colegiulu seu, in persōnele Domniloru: *Michailu Ciurdariu* protopopu, *Stefanu Cresineacu* si *Vasiliu Budescu*.

Conferintia mai de aprōpe s'a decisu a se tiené in Dominee'a Tomei a. e. in parochia de Farnasiu.

Ciulesci la 1 Aprilie 1890.

cu adēnca reverintia
Vasiliu Budescu,
notariulu conferintiei

Varietãti.

Germania. — Conferintia internationala intrunita in Berlin in urm'a initiativei imperatului Wilhelm II, spre a studiã cestiunea sociala mai alesu in partea aceea, care atinge pre lucratorii din fabrici si din mine, si-a terminatu lucrãrile in dfilele trecute. — Desi decisiunile conferintiei nu suntu obligatōre pentru statele deosebite, totusi ele au o importantia nespusa pentru resolvirea cestiunei lucrãtoriloru, care in Statele cele mai multe dejã e fōrte ardiatōre. — Si intru adevēru conferintia numita a recunoscutu si a afirmatu mai alesu dōne principii, si anume: 1. Detprintia Statului de a intreveni spre ajutorarea clasei lucrãtoriloru. 2. Lips'a educatiunei religiōse, si a conlucrãrei din partea Besericeii spre resolvirea cestiunei sociale. — De nu ar' fi ajunsu conferintia la nici unu altu resultatu, decãtu la dechiararea acēst'a serbatorēscã a principiiloru numite, dejã ar' trebui se dīcemu că a facutu fōrte multu. Pentru-cã dechiararea principiiloru acelor'a insēmna ruptur'a totala cu principiile enuntiate in 1789 in revolutiunea franceasa, si intōrcerea la invetiatur'a cea sēnguru adevērata a besericeii catolice, propuse in tōte tēmpurile, si deslasurate de atãtea ori si de gloriosulu Pontifice actualu Leonu XIII.

— Imperatulu Germaniei a emisu in dfilele trecute unu ordinu de cabinetu, in care 'si esprima indignatiunea sa facia cu portarea publicului si mai alesu a membriloru presbiteriului, cari in tēmpulu servitiului domnedieescu se plēca preste barierele logieloru besericeii numai din curiositatea de a vedé pre imperatulu. Spre a delaturã inconvenientulu acēst'a si spre a impiedecã conturbarea pietãtii imperatulu dispune, că pre viitoriu prin logie sub conducerea unui oficeru mai inaltu se grigiēscã oficeri si suboficeri, că in tēmpulu servitiului divinu se domnēscã linisce si ordine. — Imperatulu termina ordinulu seu prin urmatōrele cuvinte: „Celu ce vré se vedã pre imperatulu, are

destula ocaziune, deórece domnitoriulu in tóte dílele calaresce prin gradin'a zoologica, si respunde la ori ce salutare respectuósa. Beseric'a nu e locu acomodatú pentru a-se mirá de imperatulu".

— Buní ar' fi si pre la noi in unele locuri nesece soldati de aceia!

Angli'a. — Sinodulu anglicanu intrunitu de presinte a decisu instituirea de orduri calugaresci, dupa tipulu celoru existente in beseric'a catolica.

Asiá dara protestantii dupa atátea protestári totu incepu se ajunga acolo de unde au pornitu, adeca incetulu cu incetulu éra-si vinu la beseric'a cea adevérata. — Dé Domnedieu se vina cátu mai curéndu, si se adúca si pre neuniti!

— Acum e anulu a repausatu in Domnulu unu adevératu erou alu iubírei crestinesci, R. P. Damien, misionariu catolicu, carele in tēmpu de 17 ani s'a ingrigitu de binele trupescu si sufletescu a fiintieloru acelor'a nenorocite, cari din caus'a leprei au fostu relegate de cátra guvernulu din Hawai in dóue sate de pre insul'a Molokai.

Esemplulu eroiculu misionariu a insufletitu intr'atátu pre fét'a unui pastoriu anglicanu, incátu a trecutú la religiunea catolica, a studiatu metodulu renumitului Pasteur, s'a facutu calugaritia si s'a dusu intre acei nefericiti, cá se le sté intr'ajutoriu si cá se descopere, decumva i-ar succede, si microbulu leprei.

Esemplulu acest'a stralucitu 'lu va imitá acum inea o eroina, o tñera fét'a dintr'o familia de frunte din Angli'a, carea asemenea vré se-si consacre viét'i'a intréga ajutorárei aceloru nefericiti.

Cátu este de minunatu Domnedieu intru sántii sei!

Literatura.

„La Civiltá Cattolica“, celu d'ántáiu periodicu religiosu din lume, in numerulu seu din 5 Aprile a. c. are cuprinsulu urmatoriu: I. Influint'a in Universitatile italiene. — II. Socialismulu contēmpuranu. — III. Visiunile, medicin'a si beseric'a. — IV. Lucill'a seau unu episodú din tēmpulu Teriórei. — V. Revist'a preseii. — VI. Bibliografia. — VII. Cronica contēmpurana.

„A Liberalismus Bún“. Acest'a este titlulu unei cárti escelente, care s'a transmis Redactionei nóstre de cátra traducatoriulu ei Dr. Csápori Gyula, preotu alu Archidiecesei Strigonului. — Originalulu a fostu scrisu de eminentulu preotu alu Diecesei Barcelon'a in Spani'a R. D. Felice Sardà y Salvany cu titlulu „El Liberalismo es Peccado“. Precum 'si póte inchipuí ori cine, cartea acest'a imediatu dupa aparitiunea ei a fostu atacata din tóte párrile, pentru-cá intr'éns'a *Liberalismulu*, acestu monstru alu tēmpului nostru, care se ascunde sub yesmēntulu mielului nevinovatu, si care chiaru din caus'a acest'a s'a incubatu si intre catolice si chiaru si intre preoti, e denuntiatu inaintea lumii întregi, si e condamnatu in tóte formele si nuantiele sale. Chiaru unu preotu s'a aflatu, canoniculu De Pazos, care a denuntiatu cartea acest'a la Congregatiunea Indicelui din Rom'a, cá se fia condamnatá de cátra auctoritatea acea suprema. In locu de condamnare inse Congregatiunea numita in Decretulu sēn indreptatu cátra Escelescentismulu Episcopu alu Barcelonei a aprobatu cartea numita, dechiarándu cá aceea intru tóte e core-

spundietóre invetiaturei catolice. Dechiaratiunea acest'a a atrasu atentiunea lumii întregi catolice asupra cártii numite, si astufeliu in scurtu tēmpu mai in tóte limbile s'a tradusu cartea acest'a, care e unica in felulu sēu, deórece asiá respicatu, cu atát'a taría si cu atát'a logica si claritate inea in nici unu opu nu s'a demascatu Liberalismulu, cá chiaru in acest'a.

Acestu istoricu scurtu alu cártii dejá credu cá este destula recomēndare. Liberalismulu este latitu fórté si intre noi. Astádi ace'l'a care observa cu strictetiá legile besericeii, e unu retrogradu, unu ignorantu, unu reactionariu, unu fariseu, unu iesuitu, si sciú eu ce inea, si numai ace'l'a e omu cultu si luminatu, la niveaulu cultúreii moderne, care nu e orbitu de *prejudetie*, cu unu cuvēntu care e *liberatu*. Astádi sub firm'a „*Liberalismului*“ se dá libertatea cea mai mare toturoru faradelegiloru, toturoru sectelorú, preseii, scl., si totu sub firm'a acest'a se comitu cele mai mari abusuri si nedreptáti atátu fatia cu sēnguratici, cátu si facia cu clase întregi de cetátiani. *Liberalismulu* nu mai e numai o doctrina teoretica, ci e unu *sistemu*, o *secta*, seau mai bine, cum se demústrá in cartea acest'a, e o *eresá* si unu *peccatu*.

Éca dara obiectulu cártii numite: *Liberalismulu in tóte formele sale, judecatu din punctu de vedere catolicu si crestinu*. Obiectulu acest'a este tractatu cu o chiaritate si cu o frumsetiá de stilu, cari arareori se potú aflá in scriitorii moderni. Argumintele prin cari 'si deduce auctororulu conclusiunile sale suntú de o fortia logica atátu de convingátóre, incátu e cu nepotintia a nu consēnti cu dēnsulu. Ori ce vorba superflua e incungiurata. Cu unu cuvēntu cartea acest'a se póte numi cu totu dreptulu *catechismulu catoliciloru* in contr'a Liberalismului.

Frumsetiele si valórea originalului nu a pierdutu nimicu prin traducerea maghiara; ma din contra potemu afirmá, cá daca nu amu scí din titlu cá e tradusa, nici decum din limba si din stilu nu amu poté se o aflámu acest'a.

Dupa parerea nóstra traducatoriulu Dr. Csápori a facutu unu servitiu fórté mare publiculu magiaru prin lucrarea sa, si noi recomēndámu cetitoriloru nostri cari cunoscú limb'a maghiara cetirea cártii numite, fiindu convinsi cá o lectura mai folosítóre si mai instructiva nu usioru vorú aflá. Bine ar' fi si fórté de doritu se vedemu tradusu acestu opu si in limb'a nóstra, pentru-cá mare lipsa amu avé si noi de ace'l'a.

Opulu se póte procurá la traducatoriulu Dr. Csápori Gyula, seau la Buzárovits Gusztáv, Esztergom, pentru 1 fl v. a., seau 3 intentiuni.

B. H.

Rogare.

Societatea de lectura Inocentiu M. Clain a clericiloru din Blasiu róga cu totu respectulu pre toti acei M. On. Domni, cari au liste de prenumeratiune la opulu „**Epistole cátra unu preotu tēneru**“, se binevoiesca a le reinnapoiá la adres'a societátei deca numai se pote, pana la 15 Maiu a. c. Acésta rogare o indrépta societatea cu atátu mai vértosu, cá la casu de a nu avé cunoscintia despre eventualele abonamente si binevoitoriulu spriginu, tiparirea opului s'ar' prea mtárdiá.

In numele Societáti:

Corneliu Jubasiu,
presiedinte.

Nicolau Mazere,
secretariu.

Partea scolastica.

Cerculariu.

Ministrulu reg. ung. de culte si instructiunea publica a adresatu, in an. cur. sub Nrulu presid. 486 către toti inspectorii scolastici si directorii supremi, in caus'a redactarei foiloru de către invetiatori si profesori, urmatoriulu circulariu?

In interesulu instructiunei tienu de necesariu a face atentu pentru, o procedura corespundietória ulterióra I. inspectoratulu scolasticu, II. directoratulu supremu alu districteloru de invetiamentu, că poftescu a sustiené fórte strictu dispuseriunea referitória la ocupatiunea laterala a invetiatoriloru cuprinsa in §. 141 a articolulu de lege XXXVIII din 1883 vorbitoriu despre instructiunea scóleloru poporali, precum si dispuseriunea referitória la ocupatiunea laterala a profesoriloru cuprinsa in §. 32 articolulu de lege XXX din 1883 vorbitoriu despre scólele medie si despre cualificatiunea profesoriloru dela acelea. Cu deosebire reflectezu, cumcà si redactarea foiloru o consideru de atare ocupatiune, carea, desi nu o eschide statulu invetiatorescu si profesorescu, dar' pre carea invetiatorii si profesorii o potu întreprinde numai cu concesiunea anticipata dela superioritatea scolastica. Provocu dar' inspectoratulu scolasticu si directoratulu supremu alu districteloru de invetiamentu, că cu tóta strictéti'a se indrume pre invetiatorii si profesorii dela scólele concrediute inspectiunei loru, că acei'a din casu in casu se recurga la mine pentru concesiunea necesaria la redactarea ori-carei fóie si inca in atare tempu, cându acei'a inca n'au luat asupra sa neci unu feliu de obligamentu referitoriu la redactare, pentru-cà, déca eventualu asiu vedé de necesaria denegarea concesiunei, voi u a o face si in butulu toturoru obligamenteloru respectivulu. In fine tienu de necesariu a notá si acea, că de aci incolo preste totu nu voi dá concesiune pentru redactarea foiloru politice.

Gr. Csáky.

Educatiunea corporala a copiiloru.

Inainte de ce amu aretá care sistemu ar' fi mai acomodatulu intru esercitarea corporala, e de lipsa se determinamu care este scopulu esercitieloru corporali scolastice; dar' mai inainte de tóte trebue se constatamu adeverulu, cumcà educatiunea fisica a omului nu se póte completá in etatea copilarésca. Acestu adeveru neresturnabilu in teoria, in praxa se aplica fórte reu, deórece mai pretotindenea astufeliu de esercitii corporali se dau copiiloru, încátu, se pare,

că nu mai remâne nimicu pentru etatea adulta, pentru etatea virila. Deodata voiescu se desvólte in copii poterea musculara, invingerea oboseliloru, desteritatea; voiescu a-i face capaci de a face misicari grele, temerarie, din motivulu, că mai tardiu au se ieé folosu din aceste misicari; voiescu se-i invetie la manuearea armeloru, manevreloru militari, deórece cu tempu are se fia din ei ostasi. Cu unu cuventu sub masc'a, că crescú una generatiune vânjósa se silescu, că in locu de copii se formeze *barbati mici*. Ce escentricitate periculósa! Multa vorba se face despre acea, că scolarii sunt prea ingreumati; se ne ferimu dar' de preaingreunare si in program'a esercitieloru corporali.

Ar' fi la locu, că in educatiunea corporala a copiiloru se destingemu mai multe perioade intogmai asia, că si in educatiunea intelectuala a loru. In ordinea educatiunei intelectuali destingemu instructiune elementaria, media si superióra, pentru-ce se nu fia asemenea graduatiuni si in cea corporala? In sistemulu nostru de gimnastica, instructiunea copilulu de 8—10 ani intru nimicu nu se deosebésce de a tinerulu seu de a barbatulu; la toti se aplica aceleasi recuisite.

Altu sistemu trebue se se aplice la copii si altulu la barbati. Si óre cum se fia acestu sistemu? inainte de tóte se fia higienicu. Trebue se ne nisumu, că inainte de tóte se formamu copii sanitosi, se-i ajutámu, ca se-si póta ajunge maximulu desvoltarei loru si se supraveghiamu, că desvoltarea se fia proportionata, fara defecte.

Esercitiile corporali ale copiiloru asiadara se fia *higienice* si *recreatóre*. Se esaminamu, că óre sistemu vigentu cuprinde in sine aceste dóue proprietati. Si mai ántáiu gimnastic'a de acum óre higienica este? Potemu respunde categoricu, cum-cà nu. Sistemulu esercitieloru e fundatu mai multu din punctu de vedere alu aplicarei comóde, decâtu din consideratiuni higienice. Acelea le aplica, dar' nu pentru indigintiele reali ale copilulu, ci pentru comoditatea arangiarei scolastice. Cu privire la aplicarea esercitieloru corporali lipsescu dóue lucruri: tempulu si spatiulu; deci sau nisuitu omenii, că se statorésca unu atare sistemu, care se se póta aplicá in locu fórte ángustu si cá copilulu cu muschii sei se póta indepliní in scurtu tempu multu lucru. Astufeliu au inventatu recuisitele, cari concentréza misicarea si facu posibilu, că intr'unu locu in tempu scurtu muschii se desvólte una activitate mare. In modulu acest'a

firesce potu adună multi copii la unu locu si se faca, că aceia odata seau de două ori pre septemana se indeplinésca mișcări ce le încordéza preste mesura nervii. Acést'a numai higienica nu pôte se fia. Propunatorii cugeta, că e destulu, déca stabilescu cuantulu exercitiilor corporali, de care are lipsa copilulu într'o septemana si acel'a -lu ducu in deplinire cu elu într'o dusica. Dar' apoi ce amu dice de acelu modu de nutritie, dupa care ar' trebui se consumamu la unu prandiu tóte mâncările de pre una septemána? Exercitiile corporali trebuie împartite in portiuni cá si alimentele si ostenól'a prea mare chiar' asia trebuie încungiurata ca si îngreunarea stomachului. Copilulu n'are lipsa cá se-si împoterésca muschii in gradu mare si arareori, ci are se faca exercitie moderate si fórté de adeseori; că-ci procedur'a prima împedeca desvoltarea corpului.

Acestu faptu dóra e mai pucinu cunoscutu înainte higienistiloru si a mediciloru decâtu înainte economiloru si a veterinariloru. De multu tempu e cunoscutu de es., că déca calulu ajunge de tineru sub síeua nu prea ajunge marimea acea, carea o ajungu cei de unu sânge cu elu si cei lasati liberi pre pasiuni. Animalulu juguitu si inhamatu de tineru neci cându nu pôte se-si ajunga maximulu seu de desvoltare.

Recuizitele de gimnastica, déca acelea opintescu prea tare corpulu, chiar' asia sunt de daunatióse pentru crescerea copiiloru cá si tragerea carului seau calesei pentru vitiei seau pentru mânzi. Cá se ne procuramu una convingere despre acést'a, e destulu, cá se vedemu copiii din comedie, cari jóca pre funii. Acestia in genere sunt nedesvoltati, mici si macrii, macarcă au elasticitate mare. Chiar' asia va âmblá si copilulu cu gimnastic'a, déca prea de tempurin voiescu a-i valorá puterea musculara. E faptu notoriu printre economi, că acest'a seau cel'a fetioru s'a opritu in crescere, deórece in copilaria s'a l'au astrinsu la lucruri de acelea, cari de comunu le ispravescu ómeni mari. In fine adeseori se pôte audi si din gur'a magistriloru de gimnastica, cumcà abusulu cu exercitiile pôte împedecá crescerea. Apoi chiar' si foile de specialitate gimnastica spunu, cumcà multi elevi au remasu mici, din caus'a, că s'au imputeritu inainte de tempu.

Astufeliu sistemulu de gimnastica vigentu este mechanicu, cându presupune, cumcà copilulu pôte supleni raritatea oreloru de exercitare prin una opintire mai mare. Apoi sistemulu de astadi alu gimnasticeii e reu împartitu nu numai cu privire la tempu, ci si cu privire la diferitele parti ale corpului. Celea mai multe exercitári le esecuta bratiile si partea superióra a trunchiului, precându basenulu si

cu deosebire extremitátile inferióre suntu mai cu totulu condamnate la neactivitate.

Poterea musculara a copiiloru trebuie generalu desvoltata, pentrucă muschii cu totii se coopereze, sau celu pucinu exercitarea asia se fia dispusa si impartita, cá pondulu principalu se cada pre mass'a celei mai insemnate grupe de muschi. Déca fie-care grupa de muschi ia parte la exercitare, amesuratu puterei sale, lucrulu fiendu bine impartitu, va fi mai pucinu ostenitoriu, si astufeliu se pôte sperá, că efectulu generalu bnuu alu exercitárii va urmá fara cá copilulu se fia supusu la acelea efecte daunatióse, cari provinu din diferitele forme ale oboselei. Apoi acestu resultatu se pôte ajunge mai multu prin exercitarea petióreloru, decâtu prin ale bratiiloru, deórece petiórele — de trei ori fiendu mai tari, decâtu bratiile — potu impleni mai multu lucru fara de oboséla.

Ma exercitarea petióreloru, carea -si afla spre-siunea in fuga, e departe de ace'a, cá se se astringa numai la petióre; la copilulu fugatoriu contribue la lucru basenulu, trunchiulu, umerii ma inca si bratiile.

Exercitiile limitate, unilaterali potu se nasca numai efecte locali, pentrucă desvólta numai muschii regiuniloru ce sunt in lucru. Acést'a inse pôte se fia folositoria numai celoru adulti, acelor'a de es., cari au lipsa se-si contrabalanseze ocupatiunea unilaterala, dar' pentru copilu nu e folositoria, pentrucă muschii acestui'a inca nu suntu aplicati spre acea hipertrofia, ce este urmarea unoru ocupatiuni de chiamare. E constatatu, cumcà la copiii, cari inca n'au implenitu 12—13 ani, chiar' si déca acesti'a ar' face încordari repetite si mari, nu potemu vedé acei muschi decisu durducati, cari in scurtu tempu i produce exercitarea la unu tineru de 16—20 de ani. Micii *gimnastici de modelu* au bratie solide, dar' nu gróse; muschii loru suntu fórté elastici, dar' subtiri, aprópe secati.

Deci încordarile locali nu sunt de folosu pentru copiii tineri; ele au acea urmare rea, că obosescu repede. Asiadara totu sistemulu, ce atinge lucrulu la unu locu, prin urmare si sistemulu de a eserciá corpulu cu recuizite gimnastice trebuie sustienutu pre sém'a etatei mature seau celu pucinu pre sém'a celei adolescente.

In contr'a gimnastisarei cu recuizite in fine se mai pôte aduce inca una esceptiune, carea singura e suficienta, cá se motiveze esilarea deplina a aceleia: fiendu-cà pôte causá diferite schimosiri in scheletulu tinerului discipulu. —

Gimnastisarea abnormala pôte produce straformarea scheletului pre ace'a basa, pre carea o produce siederea cea rea in scóla. E documentatu, că organismulu pururea e aplicatu a se straformá, pentru cá se se póta acomodá la mișcările musculari ce se

repetescu adeseori. Deci din gimnastisarea abnormală cu recuisite urmăza straformări abnormali că urme lasate de exercitări repetite. — Acelu modulu gimnastisarei de es. prin care cu ajutoriulu maniloru inaltiamu corpulu face, că faci'a copilului se devina asemenea cu a animaleloru urcatórie. Tipulu acestoru animale e moim'a si fie cinc póte observá, că moim'a, candu stá, are figura sgulita pentru spatele rotunde si pentru umerii cei trasi in susu aprópe de céfa. Chiar' acést'a este degenerarea morfologica a gimnasticiloru, déca incepu exercitările pre recuisite prea de tineri si déca abuséza cu acelea. Aderentii gimnastisarei pre recuisite atribue acesteia proprietatea buna, că îndrópta multe scálciari deja esistenti si in multe casuri póte aretá rezultate norocóse de ale orthopediei. Dar' noi chiar' in acést'a aflámu unu documentu despre pericolositatea ei. Si intr'adeveru, deca aceste exercitări suntu in stare a aduce la locu figur'a scálciata, atunci au si ace'a potere, că se schimbe figur'a corpului; transfigurările, ce le indeplinescu, chiar' asiá de stricatióse potu fi pre lángha una aplicare nedestra, pre cátu de folositorie suntu pre lángha una aplicare corecta. Oblirea corpului aplicata gresita produce una scálciare ce pâna aci n'a esistatu. — Si apoi cine va dá garantia, cum-cá gimnasticarea cu recuisite nu o aplica necorect? Presupunendu, cumcá unii specialisti suntu destulu de indusi in mecanismulu exercităriloru, pentru că acelea se le scie de aci incolo a le aplicá in modu higienicu, inca si atunci ar' fi lipsa de tēmpu, că conceptele croite se póta deveni generali si pentru că magistrii de gimnastica se le póta aplicá in praxa. Pâna atunci inse din di in di potu comite gresielile celea mai condannabile. —

Urmările daunatióse ale gimnasticarei cu recuisite pâna aci inca nu suntu cu destula precisiune descrisa. Póte că inca si intre medici se afla multi de aceia, cari necunosându-le, totu intr'un'a prescriu miciloru sei morbosu gimnasticare. Acést'a acusa se confirma prin multe date din „*Gymnastique française*, care este organulu magistriloru de gimnastica. Ori-ce escuse contrarie s'ar' aduce, totusi afirmámu că gimnasticarea cu recuisite, de ar' fi cátu de moderata, strica fórte multu copíiloru.

Din contra activitatea eficace a muschiloru si misicările cutezatórie suntu fórte bune pentru etatea adolescenta si inaintata, cându vinele deja suntu mai gróse si poterea resistentă a óseloru — este mai desvoltata. Acésta gimnastica acrobata desvoltéza mai bine sistemulu musculariu de cátu ori si ce alt'a, bratielorulu le dá una potere admirabila si corpului intregu, asiá dicundu, -i imprumuta una desteritate supraomenésca. Deci recuisitele de gimnastica a le sterge de totu nu e de lipsa, dar' e cu scopu a le

sustiené pre sém'a celoru de cincispre-diece, seau de siese-spre-diece ani. —

Gimnasticarea nóstra scolastica inse nu stá numai din exercitări cu recuisite de gimnastica. Intre altele este asiá numit'a gimnastic'a libera, ce se esecuta fara recuisite. In acést'a copilulu se pléca, -si misica petiórele, capulu, bratiéle, spatele, la comand'a magistrului. Acestea misicări ar' fi indetultitórie, din punctu de vedere higienicu; dar' neci aceste nu suntu destulu de recreatórie, si acést'a e unu mare reu pentru scolari, alu caroru capu lucra cu potere incordata. Acestea misicări tumultuóse suntu fórte uritióse; copilulu le face cu grétia, prin urmare, nefacându-le dupa recerintia, exercitarea nu póte avé resultatu bunu. —

Cei mai multi copíi din acestu veacu nu iubescu gimnastic'a si comand'a magistrului implinindu-o siliti, abea apuca sè se termine ór'a prescrisa. Prin urmare gimnastic'a nu o considera de recreatória ci cá si pre celea alalte óre de prelegere. —

Si se nu credemu, cumcá recrearea copilului e numai rehabilitarea ordinei morali. In tēmpulu de acumu perfruarea e o indigintia higienica neamanabila; sistemulu nervosu se lánghediése, seau devine iritatu sub efectulu silintiei neintrerupte; ecilibriulu activitatei vitali se nimicése; nutritiunea stagnéza. Se ne ferim de atare gimnastica, carea nu indetulésece lips'a naturala seau pretensiunea distractiunei. — Din aceste se vede, cumcá sistemele educatiunei corporali de astádi neci nu suntu *higienice*, neci *recreatórie*. (Revue scient. dupa Lagrange). —

(Va urmă).

Sistemulu lui Fröbel.

In decursulu iernei trecute domnulu ministru de culte si instructiunea publica a conchiamatu in Budapest'a o ancheta, careia i-a supusu spre desbatere unu proiectu, privitoriu la aducerea unei legi pentru infintiarea „*gradiniloru de copii*“ si in patri'a nóstra.

Fiendu-cá din partea *beserecei greco-catolice* din acést'a tíera n'a fostu chiamatu nice unu reprezentantu cu aceea ocaziune, noi nu ne potemu dá sém'a despre decursulu si resultatulu desbateriloru acelei anchete, de cátu pre bas'a sciriloru aparute in diuare, desi caus'a privesce si pre credinciosii beserecei nóstre.

Constatámu inse in ainte de tóte că pana acum cestiunea gradiniloru de copii s'a regulatu prin lege numai in Austri'a, Belgi'a, si Franci'a. In alte state mai tóte gradinile de copii suntu infintiate si sustienute de particulari si asociatiuni. Chiar' si in tíer'a nóstra a statu asia lucrulu cu organisarea acestei institutiuni. Acum inse s'a luatú iniciativ'a, precum am amintitu mai susu, pentru a-se regulá si la noi prin lege numitele „*gradini de copii*“.

Acést'a institutiune este multu laudata de persónele, cari au avutu ocasiune a constată insemnatele rezultate, ce ea aduce. Si cu tóte acestea, chiar' in Germani'a leaganulu adeveratei sciintie si practice pedagogice, s'au facutu si se facu inca, asia dicéndu, numai experiménte cu acést'a institutiune.

La noi, la români este inse prea pucinu cunoscuta acést'a institutiune. Noi in Ungari'a nu avemu nice o „gradina de copii“. In Români'a inca suntu de abia 2—3. Apoi si principiile lui *Fridericu Fröbel* in privinti'a acestoru gradini inca suntu prea pucinu popularisate la noi; deci, credemu că facemu unu bunu serviciu onoratului publicu si acestei cause, deca publicâmu in traducere:

„Educatiunea moderna“.

„Ideile principali pedagogice a-le lui Fröbel si aplicarea loru in familia, in gradin'a de copii si in scóla; de „*Augustu Köhler*“. Si noi inca suntemu de convingerea, că multu folosescu „gradinile de copii“ infiintiate in sensulu ideiloru lui Fröbel, dar' numai in atare casu; ceea ce s'a facutu si se face pretotindenea, in tóte tierile, unde se tractéza de *adeverat'a cultura a omenimei*; ér' in casu contrariu, in genere dîsu, ele mai multu strica, de câtu folosescu.

Acum se urmarimu pre *Köhler*.

I.

Cum privesce Fröbel lumea si viéti'a.

Este de cea mai mare insemnatate a se scî mai inainte de tóte, in ce modu întielege educatoriulu lumea si viéti'a in ea; nu -i este deci iertatu nimenui a trece cu usioratate preste acestu punctu importantu.

Déca educatoriulu a întielesu lumea si viéti'a in modu gresitu si chiar' pre dosu, atunci si omulu, pre care are a-lu educá vá aparé in o lumina falsa; apoi consecințele unei asemenea educatiune inca nu potu fi altele, de câtu de a necunósce si prin urmare a gresí adevératulu scopu alu educatiunei. Ce deschilînire este in întielegerea scopului educatiunei: între celu ce crede in Domnedieu, între idololatra si atheistu; — între crestinu, israelitu si mahomedanu; între catolicu si protestantu; — unu jesuitu si unu francmasonu; — între celu ce crede in diavolu si între celu ce-lu néga; între acél'a care ámbra a-si mantú copilulu seu de peccatulu stramosiescu si între acél'a, ce crede, că -lu primesce caratu si nevinovatu in mânile Tatalui cerescu.

Deci se aruncâmu o privire scurta asupr'a acestui punctu si se vedemu ce locu ocupa Fröbel între acestia. Parerile sale despre lume si viéti'a suntu:

Lumea, atátu cea vediuta câtu si cea nevediuta, a purcesu dela Domnedieu. Dênsulu este singnrulu inceputu alu tuturor lucruriloru. Lumea este capu — de — oper'a a lui, asupr'a carei'a Elu domnesce in puterea dreptului seu de creatoru. Precum am dice noi despre productulu de arta a unui omu, că adeva oper'a s'a reflectéza spi-

ritulu lui, că artistulu a insuflatu opereí s'ale spiritu din sine insusi, totu asia am putea dice si despre Domnedieu si despre capu — de oper'a domnedieesca; dar' de buna séma in unu întielesu cu multu mai inaltu.

In totu loculu in fapturile lui Domnedieu se afla, lucra si domnesce *unu* -- ce domnedieescu. Nimic'a nu esista, nu traiesce de câtu in Domnedieu si prin Domnedieu. Fia-care creatura, dela cea mai mica pana la cea mai mare esprima unu cugetu domnedieescu.

Destinatiunea tuturor lucruriloru e de a representá Domnedieirea, ce esista in dênsule, prin midiloculu dezvoltarei loru, seau cu alte vorbe, de a servi cá organe, cari se demonstreze esistinti'a lui Domnedieu.

Scopulu omului este mai cu séma de a ajunge insusi in modu de ajunsu la *recunóscrea* Domnedieirei ce se afla in elu; apoi de a deprinde acést'a cunoscere a Domnedieirei prin *hotarîrea s'a propria* si prin *propri'a s'a libertate* in întrega viéti'a s'a. Astu modu Domnedieu vietinesce in noi, precum si noi vietuimu in dênsulu. Actiunea Domnedieirei in noi este, prin veschimbarea s'a, buna in modu necesaru trebue se fia buna si nici nu póte fi inaltu feliu decâtu numai buna,

Reulu si fara de legea nu -si au inceputulu dela diavolu, si cu atátu mai pucinu le potemu socotí cá o ereditate; acestea nu provinu decâtu din slabitiune, din lips'a de fortia si de vointia, pentru a face se predomnéscu in noi Domnedieirea.

Din tote religiunile, cea adevérata este religiunea crestina; dêns'a representa atátu pre Domnedieu câtu si lumea in modu claru si adevératu. Er' educatiunea cea adevérata este cu potintia numai si numai pre bas'a si in spiritulu religiunei.

R. Simu.

Magnetismulu.

(Prelegere practica din fisica).

I. Magnetulu.

Requisite: o ruda de fieru magneticu, o ruda de otielu de aceeași marime si forma, o poteóva de fieru magneticu, bucâti de fieru, arama, ori plumbu, rosuri de fieru, fire de metasa nesucita.

Materia de invetiamentu: 1. O ruda de feru comunu o apropiu de rosuri de fieru: rosurile remânu in repausu. Rud'a o bagu in rosuri, acelea nu se lipescu de ea. Este inse fieru, pre care deca -lu apropiu de rosuri, acelea se nisca, si deca voiu apropiá si mai tare rud'a, acelea din óre-care departare sarru pre rud'a si se lipescu de ea. In rud'a acést'a este deci o putere, care atrage rosurile de fieru si le tiene lipite de ruda.

2. O atare ruda o voiu acati'a in centrulu grentâti. Dupa-ce vá incetá de a se elatiná unu capetu a rucei vá aretá spre nordu, celalaltu spre sudu. Ori de câte ori voiu scóte rud'a din acést'a pusetiune, venindu in repausu éra-si vá aretá spre nordu si sudu. Rud'a, in care este atare putere, se numesce magnetu. Numele acést'a si-l'a capetatu

dela orasiul Magnesia (Asia mica), fiindu-cà in bainele din apropierea acestui orasiu s'a aflatu atare fieru.

Fierului magneticu i potu dà si forma de potcova si in forma acesta se numesce potcova magnetica.

Ruda de fieru magneticu ca potcova numai forma si-a schimbata, dar natura nu; are acelea-si insusiri ca si ruda magnetica.

3. Dea apropiamu de ruda magnetica, ce sta in repausu, o ruda de fieru comunu: ruda magnetica va atrage la sine pre cea din fieru comunu.

Magnetulu bucatile de fieru comunu din apropierea sa le face magnetice. De fierulu comunu inca se lipescu rosurile de fieru, pana candu acela e in apropierea magnetului. Argintulu, arama, plumbulu etc. nu se facu magnetice, numai fierulu si otielulu.

4. Dea vomu baga in rosuri de fieru o ruda sau o potcova magnetica rosurile mai tare se voru lipi de celea doue capete a rudei sau a potcovei, catra mijlocu totu mai pucine, er' mijloculu va remane curatu.

Poterea atragatoria la celea doue capete a magnetului e mai mare, catra mijlocu scade, er' in mijlocu lipsesce eu totulu.

5. Celea doue capete a magnetului se numesce poli. Capetulu magnetului acatiatu, care arata spre nordu se numesce polu nordicu, care arata spre sudu se numesce polu sudicu.

Pertractare.

Experimentulu 1. Invetiatoriulu arata o ruda de otielu comunu si rosuri de fieru. Atentie! Ruda acesta de otielu o apropiu de rosurile de fieru: rosurile, precum vedeti, a ramasu in repausu. Bagu acum ruda de otielu in rosuri: acelea nu se lipescu de ea. Ce am apropiatu de rosuri? O ruda de otielu. Miscatu-s'au rosurile de fieru? Nu s'au miscatu. Asia e, nu s'au miscatu, ei au ramasu in repausu. Cum au ramasu rosurile? In repausu. Si acum bagu ruda de otielu in rosuri; uitati-ve lipitu-s'au rosurile de ea? Nu s'au lipitu.

Aici am alta ruda de fieru (o arata) asemenea celei de mainainte. Apropiu acum de rosuri ruda acesta, ce observati? Ca rosurile s'au miscatu. Acum bagu ruda acesta in rosuri, ce observati? Ca rosurile s'au lipitu de capetulu rudei. Acum fiti atenti, ca ve voui spune causa acestui fenomenu. Ruda cea de antain e otielu comunu, care n'are nici o insusire extraordinaria. Ruda a doua are o insusire speciala, cu care pune in miscare rosurile de fieru si dea o apropiamu mai tare de rosuri le atrage la sine si acelea se lipescu de ea. Insusirea acesta speciala o numinu potere. Ruda prima e ce felu de otielu? Otielu comunu. Otielulu comunu are ceva insusire speciala? N'are nici o insusire speciala. Dar a doua ruda? Aca are. Ce insusire speciala are a doua ruda? Ca atrage la sine rosurile de fieru si acelea se lipescu de ea. Cum se numesce insusirea acesta? Insusirea acesta se numesce potere.

Experimentulu 2. Acum vomu mai face unu experimentu, din care vomu cunoaste inca o insusire precum si numele acestei rude, ce are poterea asia speciala. Se acatiamu ruda in centrulu greutatei pre unu firu de metasa (nesucitu). Ruda dupa cateva miscari, vine in repausu. Pentru ce amu acatiatu ruda? Ca se-i cunoascemu o insusire noua. Dupa acatiare ce s'a intemplat cu ruda? S'a clatinatu. Si dupa cateva clatinari? A venitu in repausu. Uitati-ve in ce directiune arata? In directiune sudica si

nordica. Asia e copii, cu unu capetu arata spre sudu cu unulu spre nordu, si ori de cate ori o amu scote din acesta pusetiune venindu in repausu, erasi se va inforce spre sudu si nordu. In ce directiune arata totdeam'a ruda acatiata? Spre sudu si nordu. Fierulu care are insusirea acesta se numesce magnetu. Cum se numesce fierulu, care are insusirea acesta? Se numesce magnetu. Numira acesta o a capetatu dela orasiul Magnesia, ce se afla in Asia mica. De unde si-a capetatu magnetulu numele? Dela crasiulu Magnesia ce se afla in Asia mica. Si poterea care lucra in acelu fieru se numesce magnetismu. Cum se numesce poterea din acelu fieru? Magnetismu. Ce se intielege sub magnetu? Se intielege fierulu magneticu. Fierului magneticu i-se pote da si forma de potcova (arata). Ce forma i-se pote da fierului magneticu? Forma de potcova. Fierulu magneticu ca potcova -si pierde numai forma dar natura nu, are acelea-si insusiri, ca si ruda de fieru. Pierdu'a potcova natura? Nu o a pierdu. De unde scinu ca nu o a pierdu? De acolo, ca are acelea-si insusiri ca si ruda magnetica. Cum potemu noi proba asta? Asia ca vomu baga potcova in rosuri de fieru. Se probamu! (Invetiatoriulu baga potcova in rosuri). Remas'au rosurile pe potcova? Remasu. Ce conchidemu de aici? Ca potcova are acelea-si insusiri ca si ruda magnetica. Se acatiamu potcova! Uitati-ve in catrau stau capetele? Catra pamentu. Ore pentru ce nu arata catra nordu si sudu? Pentru-ca nu o lasa forma. Ce ar trebui se facemu, ca se arete spre nordu si sudu? Ar trebui se o oblimu.

Experimentulu 3. In ce directiune sta ruda acesta? In directiune sudica si nordica. Clatina-se ruda? Nu se clatina. Dea nu se clatina dicemu, ca e in repausu. Acum apropiamu de ruda de fieru magneticu o ruda de fieru comunu (face) ce observati? Ca fierulu magneticu se apropia si se lipescu de fierulu comunu. Dar cum se pote, caei la experimentulu primu n'a atrasu la sine nici rosurile de fieru si acum atrage magnetulu? Voi nu sciti ce e causa, fiti atenti, ca ve voui spune eu. Magnetulu bucatile de fieru din apropiere le face magnetice. Ce face magnetulu cu bucatile de fieru din apropiere? Le face magnetice. Pentru ce s'a facutu magnetica ruda de fieru comunu? Pentru-ca a fostu aproape de magnetu. Se probamu ca ore intru adeveru asia e. (Invetiatoriulu atinge sau de potcova sau de ruda magnetica o ruda de fieru comunu apoi celualaltu capetu a rudei de fieru -lu baga in rosuri de fieru). Ce observati acum? Ca si ruda de fieru comunu atrage rosurile. Pentru ce? Pentru-ca se afla in apropierea magnetului si acela o face magnetica. Acum uitati-ve, iean ruda de fieru comunu de langa magnetu, ce observati, remas'au rosurile pre ea? N'au ramasu. Ca pentru ce n'a ramasu ve voui spune eu. Ruda de fieru comunu numai pana ce e langa magnetu remane magnetica, indata ce o amu departatu de langa magnetu -si pierde acea potere. Pana candu e magnetica ruda de fieru comunu? Pana candu e langa magnetu. Si dea o departamu? Inceata de a fi magnetica. De unde se vede asta? De acolo, ca rosurile de fieru cadu de pre ea.

Se probamu asta inca cu unu experimentu! De unu capetu a potcovei apropiu o bucatu de drotu de unu emlunga. (Am disu, ca apropiu numai de unu capetu a potcovei, pentru-ca dea voui apropiu de amendoue capetele cate unu drotu, atunci capetele drotului se voru atrage reciprocu, se voru impreuna si asia nu vomu pote face experimentulu). Ce observati? Ca potcova a atrasu la

sine bucafa de drotu (drotulu se tiene numai cu unu capetu cãtra capetulu poteóvei). Acum la capetulu drotului se mai punemu o bucata mica de drotu. Ce observati era? Cã drotulu alu doilea s'a lipitu de celu de ântãiu. Pentru ce s'a lipitu drotulu celu din josu de celu deasupra? Pentru-cã drotulu celu de asupra s'a facutu magneticu de poteóva si pentru aceea s'a lipitu de elu drotulu celu de desubtu. Acum capetulu drotului de desubtu se-lu bagamu in rosuri de fieru. Ce observati acum? Cã rosurile de fieru s'au lipitu de elu. Pentru ce? Pentru-cã si drotulu celu din josu s'a facutu magneticu. De ce s'a facutu magneticu? De drotulu celu de asupra. Acum se desfacemu incetu poteóva de drotu! Remas'au lipite droturile? Nau remasu. Pentru ce s'au deslipitu? Pentru-cã au incetatu de-a fi magnetice. Asia e, pentru-cã fierulu comunu remãne magneticu numai pãna cãndu e in apropiarea unui magnetu. Pãna cãndu remãne fierulu comunu magneticu? Pãna cãndu e in apropiarea unui magnetu.

Acum se bagamu poteóva in rosuri de arama! Lipitu-s'au rosurile de arama de poteóva? Nu s'au lipitu. Se bagamu poteóva in rosuri de plumbu! Lipitu-s'au rosurile de plumbu de poteóva? Nu s'au lipitu. Se apropiãmu de poteóva banulu acestã de argintu (dieceriu). Atrage-lu poteóva? Nu-lu atrage. Aram'a, argintulu, plumbulu nu le atrage magnetulu, pentru-cã acestea nu se facu magnetice. Pentru ce nu atrage magnetulu aram'a, argintulu si plumbulu? Pentru-cã acestea nu se facu magnetice. Asia e, copii, afara de fieru si otielu nici aram'a nici argintulu, nici plumbulu nici altu obiectu nu se facu magnetice. In apropiarea magnetului numai ce se face magneticu? Numai fierulu si otielulu. Acum se mestecãmu rosuri de fieru cu rosuri de arama. Care dintre voi le-ar' sei alege? (Nu se insinua nimenea). Ce am disu mai inainte, cari obiecte se facu magnetice in apropiarea magnetului? Fierulu si otielulu. Si cari nu se facu magnetice? Aram'a, argintulu si plumbulu. Daca o sciti ast'a, atunci poteti sei si ceea, cum se alegemu rosurile de fieru din celea de arama. Cum? Asia, cã voiu bagã poteóva in rosuri si apoi celea de fieru se voru lipi de magnetu, er' celea de arama voru remãne pre chãrtã. Se probãmu. (Probãza mai multi copii). Bine e copii! Asia se alegu rosurile de fieru din celea de arama. De unde o scimtu noi ast'a? De acolo, cã la experimentulu de mai inainte magnetulu a atrasu la sine numai rosurile de fieru si de otielu, er' pre celea de arama si plumbu nu. Repetiesce inca odata legea ast'a. Fierulu si otielulu in apropiarea magnetului se facu magnetice, er' aram'a, plumbulu, argintulu si nici unu altu obiectu nu.

Experimentu 4. Vomu mai face unu experimentu, din care vomu vedé, cã in care parte a magnetului este puterea atragãtorã. Bagu rud'a de fieru si poteóva in rosurile de fieru. Uitati-ve pre care parte suntu mai multe rosuri? Mai multe rosuri suntu pe capetele poteóvei si a rudei. Uitati-ve cãtra mijlocu suntu rosuri? Suntu si cãtra mijlocu. Dar' asia de grosu cã la capete? Cãtra mijlocu suntu mai pucine. Acum uitati-ve chiar' la mijlocu, suntu acolo? Nu suntu. La mijlocu nu suntu rosuri, pentru-cã puterea atragãtorã a magnetului la capete e mai mare, cãtra mijlocu scade, er' la mijlocu lipsesce cu totul. Unde e mai mare puterea atragãtorã a magnetului? La capete. Si cãtra mijlocu? Cãtra mijlocu scade. Si chiar' la mijlocu? La mijlocu lipsesce cu totul. Celea doue capete a magnetului le vomu numi poli. Cum vomu numi celea doue capete ale magnetului? Le vomu numi poli.

Experimentu 5. Invetiatoriulu era acatia rud'a magnetica. Deca magnetulu sta in repausu, capetele incatrã se indrepta? Cãtra nordu si sudu. Capetulu, care se indrepta cãtra nordu, se numesce polu nordicu, care se indrepta cãtra sudu, se numesce polu sudicu. Cum se numesce capetulu, care se indrepta cãtra nordu? Polu nordicu. Cum se numesce capetulu, care se idrepta cãtra sudu? Polu sudicu. Asia dara cãti poli are magnetulu? Are doi poli. Cum se numescu acei doi poli? Polu nordicu si sudicu. Dãca am frãnge noi rud'a de fieru magneticu in mai multe bucãti, fia-care bucata ar' avé doi poli, unulu nordicu, unulu sudicu. Ce am disu? Cã dãca am frãnge rud'a de fieru magneticu in mai multe bucãti fia-care ar' avé doi poli, unulu nordicu unulu sudicu.

Cunósceti acum copii, magnetulu, natur'a si insusirile lui. In óra venitorã ve voiu aretã unu instrumentu tare insemnatu, cu ajutoriulu caruia Cristoforu Columbu a descoperitu Americ'a, si fãra de ajutoriulu carui'a ómenii n'ar' poté caletori pre mare.

Resumare.

Rud'a de fieru comunu atrage la sine rosurile de fieru? Nu este si ruda de fieru, care se atraga la sine rosurile de fieru? In atare fieru ce lucra? Cum se numesce rud'a ceea, in care lucra o putere anumita? Pentru ce o numim magnetu. De unde si-a capetatu numele? Sub numirea magnetu ce trebue se intielegemu totudeaun'a? Rudei de fieru magneticu ce forma i-se mai da? Magnetulu in form'a poteóvei schimba-si natur'a? Ce insusiri are? Dãca de unu magnetu acatiatu in centrulu greutatei sale apropiãmu o ruda de fieru comunu ce se intempla? Pentru ce? Fierulu comunu in apropiarea unui magnetu atrage la sine rosurile de fieru? Pãna cãndu remãne magneticu? Cari corpuri se facu magnetice in apropiarea magnetului? Cari nu?

Deca bagamu intregu magnetulu in rosuri de fieru, de care parte se lipescu mai multe? Unde se lipescu mai pucine? Unde nu se lipescu de locu? Unde e mai mare puterea atragãtorã a magnetului? In care parte scade? Unde lipsesce cu totul. Cum se numescu celea doue capete a magnetului? Cum se numesce polulu care areta cãtra nordu? cãtra sudu?

II. Aculu magneticu.

Requisite: Unu acu de cusutoriu ascutitu, ros'a vênuriloru, unu acu magneticu asiediatu intr'o cutia cu coperisiu de stiela, 1 létu de 1 metru.

Materia de invetiãmentu. Fiindu-cã sórele deminãtia e la resaritu umbr'a corpuriloru, ce stãu perpendicularu si prin urmare si a corpului nostru cade cãtra apusu, la amãdia-dã fiindu sórele la amãdia-dã cade cãtra miãdia-nópte, er' sér'a fiindu sórele la apusu cade cãtra resaritu, si asia pre calca ast'a potemu noi sei cela patru regiuni principale. Cu umbr'a nuse numai cãndu e sóre ne potemu aflã celea patru regiuni; este inse unu instrumentu, cu ajutoriulu carui'a ori-cãndu, in celu mai mare intunerecu inca potemu aflã regiunile. Instrumentulu acel'a e aculu magneticu.

Aculu magneticu este o lespede de magnetu, la mijlocu mai lata, er' cãtra capete totu mai ascutita. La mijlocu are o gaurice, in care e asiediatu unu conu de arama. Acest'a e aculu magneticu. Aculu acest'a se asiãdia pre unu acu de cusutoriu, in giurulu càruia se póte invãrti. Aculu magneticu asiediatu pre aculu de cusutoriu

incepe a se elatina. Cându vine in repausu cu unu capetu aréta spre miédia-dî cu celalaltu spre miédia-nópte.

Partea cu care aréta spre miédia-nópte e de colóre vêneta.

Déca se baga cineva într'unu celariu seau într'o baia afunda, cu ajutoriulu acestui acu pôte aflá in catráu e miédia-nópte si miédia-dî. Pentru acea aculu magneticu e de mare folosu la baiasitu precum si la facerea tuneleloru. La caletoria pre mare e neincungiuratu de lipsa.

Marinariu cu ajutoriulu acului magneticu in celu mai mare intunerecu, in cea mai désa negura potu sci unde e miédia-nópte si miédia-dî si prin urmare incatrán se-si indrepte naia. Ce e dreptu aculu magneticu aréta numai dóue regiuni, inse are o parte intregitória, cu ajutoriulu careia se potu aflá tóte regiunile principali si laterali.

Partea intregitória a acului magneticu este ros'a vânturiloru. Acést'a nu e altu-ceva decâtu unu cercu, a carni diametru e egalu cu lungimea acului magneticu. Cerculu prin doi diametri, ce se taia sub unghiu rectu, e impartitu in patru parti egali, si unde atingu diametrii cerculu suntu literele initiali a celor patru regiuni principali N. O. S. V. Intre ele cadu celea patru regiuni principali insemnate éra si literile initiali: NO. SO. SV. NV. Figur'a acést'a, cu ajutoriulu careia afla ómenii directiunea vânturiloru, se numese ros'a vânturiloru. Aculu magneticu e asiediatu la mijloculu rosei vânturiloru de asupr'a careia se pôte invêrti.

Aparatulu acést'a se numese compasu. Fiindu-cá naia se elatina, aculu magneticu usioru ar' cadé josu, de acea cá se stée securu si cá se se póta portá usioru aculu magneticu cu ros'a vânturiloru se asiédia într'o cutia cu coperisiu de sticla.

Inainte de inventarea compasului marinarii navigáu numai pre lángá tiermuri. Columbu inea nu ar' fi potutu descoperi Americ'a (1492) fára ajutoriulu compasului. Chinezii au cunoscutu compasulu inea din timpurile preistorice, in Europ'a inse numai din 1181 e cunoscutu. In anulu 1300 a fostu perfectionatu si latítu prin unu invetiatu cu numele Gioja.

Pertractare.

Sórele in care parte e diminétia? Cum se numese regiunea acea? Rosaritu (Ostu). Incatrán cade umbr'a corpului teu diminétia? Catra apusu. La amiédi in care parte e sórele? La miédia-dî. Incatrán cade atunci umbr'a? Catra miédia-nópte. Sér'a in care parte e sórele si unde cade umbr'a? Sórele e la apusu si umbr'a cade catra resaritu. Asia dara cu ajutoriulu pusetiunci sórelui si cu umbr'a corpului nostru potemu aflá celea patru regiuni. Cându e cerulu inoratu vede-se sórele? Nu se vede. Cându nu se vede sórele potemu aflá cu securitate regiunile? Nu le potemu aflá.

Aici am copii unu instrumentu, cu ajutoriulu carnia potemu aflá regiunile principali cu securitate in totu minutulu chiar' si in celu mai mare intunerecu. Ce felu de instrumentu e acést'a? Este unu atare instrumentu, cu ajutoriulu carnia potemu aflá regiunile principali cu securitate in totu minutulu, chiar' si in intunereculu celu mai mare. Instrumentulu acést'a este o lespede de magnetu la mijlocu latu, catra capete totu mai asentítu. Instrumentulu acesta se numese acu magneticu. Cum se numese instrumentulu acést'a? Acu magneticu. Centrulu acului e gauritu si in gaurice este asiediatu unu conu de arama. Cum este centrulu acului si ce e asiediatu acolo?

E gauritu si in gaurice e asiediatu unu conu de arama. Centrulu conului (care totu una data e si centrulu greutáti acului magneticu) se asiédia pre aculu de cusutoriu in giurulu carnia se pôte invêrti. Unde se asiédia centrulu conului? Pre unu acu de cusutoriu, in giurulu carnia se pôte invêrti.

Se punemu dara aculu magneticu pre aculu de cusutoriu (se face). Ce face aculu? Se elatina. Si dupa ce a venitu in repausu in catráu aréta cu capetele? Dupa ce a venitu in repausu cu unu capetu aréta spre nordu, cu unulu spre sudu. Asia dara cáti poli are si aculu magneticu? Doi. La aculu magneticu polulu nordicu e de colóre vêneta. De ce colóre e polulu nordicu? De colóre vêneta.

Déca se baga cineva într'unu celariu seau într'o baia afunda cu ajutoriulu acestui acu pôte sci usioru in catráu e nordu si sudu. De acea i-iau mare folosu la baiasitu, la facerea tuneleloru; la caletoria pre mare e neincungiuratu de lipsa.

Déca se baga cineva într'unu celariu seau într'o baia afunda ce pôte sci cu ajutoriulu acestui acu? Póte sci incatrán e nordu si sudu. Pentru acea unde -i ieau cu deosebire folosulu acului magneticu? La lucrarea báiloru si la facerea tuneleloru. Si mai cu sóma unde e neaparatu de lipsa? La caletoria pre mare.

Marinariu totu dea-un'a au pre naia acu magneticu. Cu ajutoriulu acestui acu in celu mai mare intunerecu, in cea mai désa negura potu sci in catráu e nordu si sudu si prin urmare in catráu se-si indrepte naia. Ce au marinarii totu dea-un'a pre naia? Acu magneticu. Pentru ce trebue se aiba acu magneticu? Pentru-cá cu ajutoriulu acestuia in celu mai mare intunerecu, in cea mai désa negura potu potu sci in catráu e nordu si sudu si prin urmare in catráu se-si indrepte naia.

Fiindu-cá aculu magneticu aréta numai dóue regiuni si marinarii au se caletoréscá si in alte directiuni de acea aculu magneticu are o parte intregitória, cu ajutoriulu careia se potu sci nununmai regiunile principali ci si celea laterali. Cáte regiuni aréta aculu magneticu? Dóue. Déca marinarii vreau se caletoréscá in alta directiune ce le aréta loru acea directiune? Partea intregitória a acului magneticu. Cu ajutoriulu partii intregitória ce potemu sci? Regiunile principali si laterali.

Partea intregitória a acului magneticu este ros'a vânturiloru. Cum se numese partea intregitória a acului magneticu? Ros'a vânturiloru. (Aréta ros'a vânturiloru). Ros'a vânturiloru nu e altu-ceva decâtu unu cercu. Se facemu si noi ros'a vânturiloru! Punemu tabl'a pre mésa si apoi facemu unu cercu. Cerculu -lu impartim prin dóue linii in patru parti egali. Aceste dóue linii se strataia in centrulu cercului sub unghiu rectu. (Linile se numescu diametri). Unde atingu diametrii cerculu acolo se scriu literele initiali ale regiuniloru principali: N. O. S. V. In cáte parti e impartitu cerculu? In patru parti. Prin ce e impartitu cerculu in patru parti? Prin dóue linii. Cum se numescu cele dóue linii? Diametri. Unde se strataia diametri? In centrulu cercului. Sub ce unghiu? Sub unghiu rectu. In cáte puncte atingu diametrii cerculu? In patru. Ce scriemu lu punctele de atingere? Literele initiali ale regiuniloru principali. Cetiți regiunile principale de pre ros'a vânturiloru!

Am disu, copii, cá cu ajutoriulu rosei vânturiloru potemu sci si regiunile secundarie. Se impartim, copii, partile cercului ce cadu intre regiunile principale in cáte dóue parti egali! Care regiune secundara seau laterala,

cade aici? (copiii scin din geografia). Nordu-ostu. Cu ce litere vomu însemná? NO. Dara ce regiune laterala cade aici? Sudu-Ostu. Cu ce litere vomu însemná? SO. Dar aici si cu ce litere? SV. Si aici? NV. Acum se imprenuam si regiunile laterale cu diametrii! Vedeti, e gat'a figur'a, care are form'a unei rose si cu ajutoriulu careia se póte scí directiunea vânturilor de acea se numesce ros'a vânturilor. Pentru ce se numesce figur'a acést'a ros'a vânturilor? Pentru-câ are form'a unei rose si aréta directiunea vânturilor. (Invetiatoriulu asiédia aculu magneticu la mijloculu rosei vânturilor pregatita de elu si apoi cu ajutoriulu ei -i deprinde in orientare). In catrâu jace dela noi beseric'a? Cas'a vóstra? a vóstra etc.

Se luamu, copii, létulu acést'a si se-lu asiediamu pre mésa. Acést'a se fia nai'a. Pre létu se punemu aculu magneticu cu ros'a vânturilor asiediate améndoue in cut'a acést'a prevediuta cu coperisiu de sticla. Capetulu acést'a a létului se fia pror'a (partea anterióra) a naiei, capetulu cestu-alaltu se fia pupea naiei (partea posterióra). Se incepemu caletori'a cu ajutoriulu acului magneticu si a rosei vânturilor! In catrâu aréta aculu magneticu? Dar' lungimea naiei in catrâu e indreptata? Catra nordu si sudu. Déca amu vré se caletorimu catra vestu in catrau ar' trebui se indreptamu pupea naiei? Catra ostu. (Iea aculu magneticu pâna ce întóree létulu). Uitate la aculu magneticu si indrépta pupea naiei cátra ostu. In catrâu e indreptata pror'a? Catra apusu. (Invetiatoriulu pune aculu magneticu la mijloculu létului). Uitate, bine ai indreptatu nai'a? Bine. Pentru ce? Pentru-câ nai'a stá sub diametrulu osticu si sudicu a rosei vânturilor. Cum trebuie se stée aculu magneticu dealungulu naiei, seau crucisiu? Crucisiu. Déca aculu magneticu stá crucisiu atunci dicemu, câ taia nai'a crucisiu, déca stá dealungulu dicemu, câ o taia dealungulu. Cum taia aculu magneticu nai'a? Crucisiu. Ce unghiu forméza aculu magneticu si nai'a? Unghiu rectu. (Ast'a se póte luá numai déca copiii cunosc unghiurile). Cându forméza nai'a si directiunea acului magneticu unghiu rectu? Cându nai'a e indreptata spre ostu ori vestu. Indrépta pupea naii catra NO. In catrâu se indrépta pror'a? Catra SV. Proria de care polu e mai aprópe? De sudu. Si pupea naii? De nordu. Déca amu lungí aculu magneticu, ce unghiu ar' formá cu nai'a? Unghiu ascutítu.

In form'a acést'a folosescu marinarii aculu magneticu la navigatiune. Instrumentulu acést'a se numesce compasu. Cum se numesce? Compasu. Fiindu-câ nai'a se clatina câ se stée securu aculu magneticu, acést'a cu ros'a vânturilor cu totu e asiediatu într'o cut'a cu coperisiu de sticla. In ce se pune aculu magneticu si ros'a vânturilor? Intr'o cut'a prevediuta cu coperisiu de sticla. Pentru ce? Cá se stée mai securu, se nu cadé aculu si se se póta portá usioru. Cui -i este de mai mare folosu compasulu? Msrinariloru.

Inainte de inventarea compasului, ómenii nu cutediáu a navigá decátu numai pre lángu tiermuri. Pentru ce? Pentru-câ nu se poteáu orientá si asiá fórté usioru poteáu retací.

Nici Cristoforu Columbu n'ar' fi potutu descoperí Americ'a fâra compasu. Cu ajutoriulu cărui instrumentu a descoperitu Columbu Americ'a? Cu ajutoriulu compasului. In care anu? 1492.

Chinesii au cunoscutu compasulu de multu, in Europ'a se numai din anulu 1181 e cunoscutu. La anulu 1300 a

fostu perfectionatu prin unu anumitu Gioja. Cine a cunoscutu mai de de multu compasulu? Chinesii. Dar' in Europ'a de cându cunoscutu? Din 1181. Cine a perfectionatu compasulu si in care anu? Gioja in a. 1300.

Resumare.

Pre ce cale potemu noi aflá celea 4 regiuni? Dar' in intunerecu? Din ce se face aculu magneticu? Ce forma -i dau? Pentru ce se numesce acu magneticu? Cum se póte radimá aculu magneticu? Pre ce asiediamu aculu magneticu? Aculu magneticu asiediatu pre aculu de cusutori in catrâu se indrépta? Câti poli are aculu magneticu? De ce colóre e polulu nordicu? Cui -i de mai mare folosu? Cu ajutoriulu acului magneticu câte regiuni potemu aflá? Cum se numesce partea intregitóre á acului magneticu? Cu ajutoriulu rosei vânturilor câte regiuni potemu aflá? Din ce stá ros'a vânturilor? In câte párti e impartitu cerculu? Cum se numescu limile împártitórie? Cum se strataia diametrii? Ce e însemnatu la punerele, unde diametrii atingu cerculu? Unde trebuie asiediate ros'a vânturilor? Sub aculu magneticu care diametru trebuie se cada? Cându stá ros'a vânturilor regulatu sub aculu magneticu? Cum se mai numesce aculu magneticu (cu ros'a vânturilor)? In ce se tine compasulu? Pentru ce? Inainte de inventarea compasului numai pre unde navigáu? Pentru ce? Cine a descoperitu Americ'a? Cu ajutoriulu cărui instrumentu? Cine a cunoscutu mai de de multu compasulu? In Europ'a de cându e cunoscutu? Prin cine e perfectionatu? Cându?

P. Ungureanu.

Varietáti.

Veneratiune la ministrulu de culte si instructiunea publica. In 1 Martie a fostu diu'a anomastica a domnului ministru de instructiune *Conte Csáky Albin* si reuniunea profesoriloru dela statu a folositu ocaziunea spre acea, cá Escelentiei Sale se-i predée diplom'a de membru onorariu alu reuniunei. Una comisiune de cinci membrii ai reuniunei sub presidiulu lui Berecz Antal a gratulatu Esc. Sale din ocaziunea onomastica si a desfasiuratu motivele, cari au misicatu reuniunea, cá se alega pre domnulu ministru de membru onorariu; a exprimat, cátu de onoratoriu e pentru reuniune, cá Esc. S'a a primitu bucuros acést'a alegere; in fine a asecuratu pre domnulu ministru despre alipirea sincera a profesoriloru dela scólele media, cerendu-i in crederea si buna-voití'a pre semna acestor'a, pentru cá acést'a de securu i- va insufleti in lucrulu loru celu greu. Domnulu ministru multumindu pentru atentiunea reuniunei, a spus, cátu de multu stimeza profesorimea dela scólele medie, cátu a contatu pana aci la laboriositatea insufletite a acelei'a si conteza si de aci incolo. „*Anu lipsa*“, díse „*de activitatea tenace a profesoriloru, pentru cá istori'a deja a vedíutu óste invingéndu fara comandante, dar' comandante fara oste nu*“.

Rogámu pre stimatii abonati, cari inca nu si-au achitatu abonamentulu, se binevoiesca a ni tramite pretíulu.